

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Προπτυχιακό Πρόγραμμα *Αστυνομικών Σπουδών*

Πτυχιακή Εργασία

**«1960-1963: Η Απόπειρα Εφαρμογής Του Κυπριακού
Συντάγματος»**

Δημήτρης Πιτσιλλής

Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Ιωάννης Τζιβάρας

Μάιος 2015

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Προπτυχιακό Πρόγραμμα Αστυνομικών Σπουδών

Πτυχιακή Εργασία

**«1960-1963: Η Απόπειρα Εφαρμογής Του Κυπριακού
Συντάγματος»**

Δημήτρης Πιτσιλλής

**Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Ιωάννης Τζιβάρας**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στο Πρόγραμμα Αστυνομικών Σπουδών από την Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου

Μάιος 2015

Περίληψη

Η εργασία αυτή θα ασχοληθεί, μέσα από τη βιβλιογραφική μελέτη, με την ιστορική αναδρομή και εξέλιξη της Κυπριακής Δημοκρατίας σε συνάρτηση με το Σύνταγμα της και πως αυτό εφαρμόστηκε κατά την τριετή συνύπαρξη (1960-1963) των δύο κοινοτήτων, προτού αυτή διακοπεί από τις δικοινοτικές ταραχές οι οποίες ακολούθησαν από την απόπειρα τροποποίησης βασικών προνοιών του Συντάγματος. Αρχικά, επιχειρείται η παράθεση της ιστορικοπολιτικής ανάλυσης των γεγονότων και εν συνεχεία επεξηγούνται, στα πλαίσια της παράλληλης κατανόησης της φιλοσοφίας του συνταγματικού κειμένου, οι λόγοι για τους οποίους το Σύνταγμα, εν τέλει, δεν εφαρμόστηκε στον μεγαλύτερο βαθμό του.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα ΣΕΠ της πτυχιακής μου εργασίας κύριο Ιωάννη Τζιβάρα για την πολύτιμη βοήθεια και συμβολή του στην εκπόνηση της όπως επίσης και στον ΣΕΠ της θεματικής ενότητας ΑΣΠ412 κύριο Βασίλειο Τζέμο ο οποίος μου μετέδωσε την αγάπη προς την επιστήμη του Συνταγματικού Δικαίου που ήταν και η αφορμή για να προχωρήσω στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Επίσης ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την σύζυγο και το παιδί μου από τους οποίους αντλούσα δύναμη για να φέρω εις πέρας το απαιτητικό όσο και δύσκολο αυτό εγχείρημα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
2. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ 1878-1960.....	11
2.1. Η περίοδος από το 1878 μέχρι το 1931.....	11
2.2. Η περίοδος από το 1931 μέχρι το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου.....	14
2.3 Η διασκεπτική.....	15
2.4 Οι εξελίξεις στις αρχές της δεκαετίας του '50.....	17
2.5 Ο αγώνας της ΕΟΚΑ.....	18
2.6 Τα Αγγλικά συνταγματικά σχέδια.....	18
3. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ.....	21
3.1. Οι διακοινοτικές ταραχές.....	21
3.2. Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας.....	22
3.3. Οι βασικές πρόνοιες των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου.....	23
4. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.....	27
4.1. Η μεταβατική περίοδος.....	27
4.2. Τα χαρακτηριστικά του Συντάγματος της Κύπρου.....	32
4.3. Τα πρώτα βήματα της ανεξάρτητης Κύπρου.....	34
4.4. Τα ζητήματα τριβής μεταξύ των δύο κοινοτήτων.....	35

4.4.1. Φορολογία και εξάσκηση του δικαιώματος για χωριστές πλειοψηφίες.....	37
4.4.2. Η ποσόστωση στη δημόσια υπηρεσία.....	40
4.4.3. Η δημιουργία κυπριακού στρατού.....	42
4.4.4. Το ζήτημα των χωριστών δήμων.....	43
5. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.....	47
5.1. Οι διαπραγματεύσεις για επίλυση των προβλημάτων.....	48
5.2. Οι παρασκηνιακές διαβουλεύσεις για αναθεώρηση του Συντάγματος.....	49
5.3. Τα δεκατρία σημεία του Μακαρίου.....	52
5.4. Οι αντιδράσεις και οι διακοινοτικές ταραχές.....	55
6. Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.....	57
7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΑΥΤΟΤΕΛΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΡΘΡΩΝ.....	64

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Η σύγχρονη κυπριακή ιστορία έχει να επιδείξει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον. Η αναμφισβήτητα μεγάλη σπουδαιότητα που κατείχε η Κύπρος λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης, η οποία της αποδίδεται μέχρι σήμερα, σε συνάρτηση με τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων της εγγύτερης περιοχής αλλά και της προσέδωσαν μια μεγάλη γεωπολιτική αξία την οποία εκμεταλλεύτηκαν διάφοροι κατακτητές που πέρασαν από την Κύπρο ανά τους αιώνες.

Όταν η Μεγάλη Βρετανία το 1878 αναλάμβανε την διαχείριση της Κύπρου, σίγουρα ουδείς φανταζόταν τα όσα θα επακολουθούσαν στο νησί. Η Τουρκία, η οποία μέχρι τότε κατείχε την Κύπρο, θα επανερχόταν στο προσκήνιο των εξελίξεων μερικές δεκαετίες αργότερα, την εποχή που οι λαοί αναζητούσαν και κέρδιζαν την ανεξαρτησία τους από τους κατακτητές τους.

Η Κύπρος μέσα σε αυτό το πλέγμα των εξελίξεων δεν θα μπορούσε να είναι απύσχα αφού ο προαιώνιος πόθος για ελευθερία θα έβρισκε επιτέλους έρεισμα στη διεθνή πολιτική σκηνή. Ο δρόμος δεν ήταν εύκολος για τους Κύπριους καθώς τα συμφέροντα που εξυπηρετούσε η Κύπρος για τους Βρετανούς αποικιοκράτες ήταν τέτοια που καθιστούσαν την Κύπρο αναγκαία για την συνέχιση της πολιτικής τους. Έτσι, οι Ελληνοκύπριοι αφού εξάντλησαν όλα τα διαθέσιμα ειρηνικά μέσα χωρίς επιτυχία, ξεκίνησαν ένοπλο αγώνα εναντίον τους.

Οι εσωτερικές εξελίξεις όμως στην Κύπρο δημιουργούσαν αρνητικό διεθνές αντίκτυπο στην Αγγλία η οποία δεν επιθυμούσε να παραδώσει την κυριαρχία της στο νησί. Αμυνόμενη των κεκτημένων της η Αγγλία αναβάθμισε σταδιακά τη θέση και τον ρόλο των Τουρκοκυπρίων και ταυτόχρονα ανάμειξε την Τουρκία στο ζήτημα, μετατρέποντας το από τοπικής σημασίας σε διεθνές. Με αυτό τον τρόπο εξουδετέρωσε την αξίωση του ελληνικού πληθυσμού της Κύπρου για ένωση και έθεσε την Τουρκία ως αντίβαρο της Ελλάδας στις εξελίξεις που θα ακολουθούσαν.

Όταν στο παρασκήνιο, η Ελλάδα και η Τουρκία θα συμφωνούσαν για το μέλλον της Κύπρου, η Αγγλία είχε ήδη λάβει την απόφαση να συναινέσει στην παραχώρησή της, χωρίς, βεβαίως, να απεμπολήσει τα δικαιώματά της για την στρατιωτική παρουσία της στο νησί.

Η ανεξαρτησία που δόθηκε στην Κύπρο δεν λάμβανε υπόψη τις επιθυμίες των Κυπρίων ούτε και τους επιτράπηκε να αποφασίσουν οι ίδιοι για το μέλλον τους. Η συμφωνία μεταξύ των τριών αυτών χωρών οι οποίες ανέλαβαν και την εγγύηση της κυριαρχίας του νησιού, υπεβλήθη στους Κυπρίους, οι οποίοι απλά κλήθηκαν να την εφαρμόσουν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Βενιζέλος (2000: 24-25) το Σύνταγμα είναι ένα ιστορικό προϊόν που πηγάζει από τον συσχετισμό των κοινωνικών και των πολιτικών δυνάμεων. Έτσι, το Σύνταγμα της Κύπρου, δεν αντικατοπτρίζει αυτές τις συνθήκες στο εσωτερικό του, αλλά αποτελεί προϊόν ενός διεθνούς διακανονισμού στο πλαίσιο του συσχετισμού διεθνών δυνάμεων.

Οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, όπως επικράτησε να αναφέρονται, συνοδεύτηκαν από ένα Σύνταγμα που θα δημιουργούσε ανυπέρβλητα εμπόδια κατά την προσπάθεια εφαρμογής του. Σύμφωνα με τον Πική (2003: 21) ο Άγγλος συνταγματολόγος De Smith παρατηρεί, σε σχέση με το Σύνταγμα της Κύπρου, ότι είναι ιδιότυπο (*sui generis*) και το χαρακτηρίζει ως το πιο

λεπτομερειακό και περίπλοκο μεταξύ των Συνταγμάτων της Κοινοπολιτείας. Η πολυπλοκότητα αυτή έγκειται στην ισορροπία που οι συντάκτες του επεδίωξαν να έχει μεταξύ των δύο κοινοτήτων και στον διαχωρισμό των πολιτών του κράτους και των δικαιωμάτων που θα είχαν ανάλογα με την κοινοτική τους προέλευση.

Έχοντας αυτά υπόψη, μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τις μετέπειτα εξελίξεις στην Κύπρο τόσο σε πολιτικό όσο και σε συνταγματικό επίπεδο. Η απόπειρα εφαρμογής του Συντάγματος συνεπώς δεν ήταν μια εύκολη υπόθεση. Αντίθετα θα έθετε συνεχή εμπόδια στην ομαλή λειτουργία του κράτους και των θεσμών με αποτέλεσμα να φέρει σε ρήξη τις δύο Κοινότητες, οι οποίες, στην προσπάθεια τους να εξασφαλίσουν τα συμφέροντά τους, αγνοούσαν τους κινδύνους κατάρρευσης ενός εύθραυστου, όπως αποδείχθηκε, οικοδομήματος.

Κεφάλαιο 2

Η Περίοδος Της Αγγλικής Αποικιοκρατίας 1878-1960

Στην σκιά των πολεμικών συρράξεων μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων για την προώθηση των συμφερόντων τους, την επικράτηση στα Βαλκάνια αλλά και την περιοχή της ευρύτερης ανατολικής Μεσογείου, η Κύπρος βρέθηκε στο μέσο της συγκεκριμένης αντιπαράθεσης. Το 1878 η Αγγλία παρεμπόδισε την Ρωσία να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη. Στα πλαίσια της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως στις 4 Ιουνίου του ίδιου έτους, η Αγγλία αναλάμβανε την υποχρέωση να υποστηρίξει την Τουρκία σε περίπτωση μελλοντικής επίθεσης από την Ρωσία και σε αντάλλαγμα, η Τουρκία παραχώρησε την κατοχή και την διοίκηση της Κύπρου στην Βρετανική Αυτοκρατορία.

Η συμφωνία αυτή, που περιελάμβανε την καταβολή εκ μέρους της Αγγλίας στον Σουλτάνο του ποσού των 92.000 λιρών ανά έτος, επικυρώθηκε στο Συνέδριο του Βερολίνου την 1^η Ιουλίου του 1878 (Λάμπρου 2008: 19-20, Λοττίδης 2009: 4).

2.1 Η περίοδος από το 1878 μέχρι το 1931

Στις 12 Ιουλίου 1878, με ένα στρατιωτικό τελετουργικό στη Λευκωσία άρχισε επίσημα η Βρετανική διοίκηση της Κύπρου ενώ, δέκα μέρες αργότερα κατέφθασε στο νησί ο πρώτος Άγγλος κυβερνήτης της Κύπρου, Σερ Γκάρνερ Γούλσλει (Λάμπρου 2008: 20). Η έλευση των

Βρετανών δημιούργησε μεγάλες προσδοκίες στους Ελληνοκύπριους οι οποίοι πίστευαν ότι οι νέοι κυρίαρχοι του νησιού θα έδειχναν μεγαλύτερη κατανόηση στο αίτημα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Οι ελπίδες όμως αυτές, για διάφορους λόγους, κυρίως γεωστρατηγικούς, αποδείχθηκαν αβάσιμες.

Εντούτοις, υπήρξε μια μοναδική ευκαιρία για ένωση η οποία παρουσιάστηκε τον Οκτώβριο του 1915, όταν η Αγγλία στην προσπάθειά της να εμπλέξει την Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, προσέφερε την Κύπρο ως αντάλλαγμα. Η τότε ελληνική κυβέρνηση όμως, αρνήθηκε την πρόταση ενώ, όταν εκ των υστέρων η νέα ελληνική κυβέρνηση αποφάσιζε την είσοδο της στον πόλεμο, η πρόταση από την πλευρά της Αγγλίας δεν ήταν σε ισχύ (Λάμπρου 2008: 20-23, Soulioti 2006: 11, Τζερμιάς 2001: 75-79).

Από την έναρξη της επικυριαρχίας τους στην Κύπρο, οι Άγγλοι προσπάθησαν να διατηρήσουν σε καλό επίπεδο τις σχέσεις τους με τους Τούρκους όπως επίσης και να τιμήσουν τη συμφωνία για την Κύπρο. (Τζερμιάς 2001: 74). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια κινήθηκε η αποικιακή δύναμη στο εσωτερικό της Κύπρου. Με το Σύνταγμα που επέβαλαν εγκαθίδρυσαν δύο σώματα συμβουλευτικού χαρακτήρα, το Νομοθετικό Συμβούλιο (Legislative Council) και το Εκτελεστικό Συμβούλιο (Executive Council). Ταυτόχρονα ηγεμονική θέση στη διοίκηση του νησιού κατείχε ο εκάστοτε κυβερνήτης (High Commissioner) ο οποίος διέθετε τη νικήσα ψήφο σε όλες τις αποφάσεις που λαμβάνονταν. Το γεγονός αυτό αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία, νοουμένου ότι πάντοτε, και παρά τις κατά καιρούς τροποποιήσεις που έγιναν στη διαμόρφωσή τους, τα σώματα αυτά είχαν ως κοινό παρονομαστή, την ισοψηφία των Ελληνοκυπρίων μελών τους με το άθροισμα των μελών της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας και των διορισμένων, από την αποικιακή διοίκηση, αξιωματούχων (Λοττίδης 2009: 4-5, Τζερμιάς 2001: 83-86).

Το 1914, η Αγγλία, εξαιτίας της εισόδου της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εναντίον των συμμαχικών δυνάμεων, προσάρτησε *de jure* την Κύπρο στην Βρετανική Αυτοκρατορία (Τζερμιάς 2001: 74-75). Στις 10 Μαρτίου του 1925, η Κύπρος ανακηρύχθηκε επίσημα αποικία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, ενώ, ο ρόλος του Κυβερνήτη της νήσου δεν άλλαξε σε νομικοπολιτικό επίπεδο παρά μόνο, τυπολογικά, αντικαταστάθηκε η ονομασία, ως Μέγας Αρμοστής (Λοττίδης 2009: 5).

Η ευρύτερη κοινωνική πίεση και η οικονομική ανέχεια που βίωναν οι Κύπριοι την εποχή εκείνη, ωθούσε τα πιο ακραία πολιτικά ρεύματα, σε ευθεία αντιπαράθεση με την αποικιακή διοίκηση. Οι μετριοπαθείς φωνές που υπήρχαν δεν είχαν πιθανότητα επικράτησης αφού και οι ίδιοι οι αποικιοκράτες αντιμετώπιζαν τα αιτήματα των Κυπρίων για αυτοδιάθεση με μια άτεγκτη στάση η οποία υποδαύλιζε τα εθνικά και αντιαποικιοκρατικά αισθήματα των Κυπρίων (Τζερμιάς 2001: 88-98).

Η αδιάλλακτη αυτή στάση των Άγγλων εκδηλώθηκε δύο φορές με την απόρριψη το 1923 και το 1929 των προτάσεων της Ελληνοκυπριακής Κοινότητας για την εφαρμογή ενός φιλελεύθερου Συντάγματος και ενός καθεστώτος αυτοδιοίκησης. Η αλλαγή στη σύνθεση του Νομοθετικού Συμβουλίου το 1925 στην κατεύθυνση της ορθής αντιπροσώπευσης της πλειοψηφίας με την ποσόστωση 12 Ελλήνων προς 3 Τούρκων, δεν αντιμετώπισε ουσιαστικά το ζήτημα αφού και πάλι διατηρήθηκε η απόλυτη ισορροπία μεταξύ της πλειοψηφίας του λαού από τη μια πλευρά και του καθεστώτος της μειοψηφίας των Τουρκοκυπρίων από την άλλη πλευρά που τασσόταν με την πλευρά των αποικιοκρατών (Λοττίδης 2009: 4-5, Λάμπρου 2008: 24-25).

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι και στις δύο συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στις οποίες προέβηκαν οι Βρετανοί, το 1882 και το 1925 αντίστοιχα, ενυπήρχε μια κεντρική φιλοσοφία

προς τον στόχο της επικράτησης της αγγλικής εξουσίας στο νησί. Αυτή ήταν να κρατηθεί η πλειοψηφία του λαού σε περιθωριακό ρόλο και οποιαδήποτε αιτήματα της, θα αντιμετωπιζόνταν με την πολωτική διαχείριση των δύο κοινοτήτων στη βάση του διαίρει και βασιλεύει, με αποτέλεσμα κάθε φορά να φέρνουν αντιμέτωπες τις δύο κοινότητες. Καθόλου τυχαίο είναι το γεγονός ότι από την πρώτη συνταγματική μεταρρύθμιση μέχρι και το 1931 οπότε καταργήθηκαν οι θεσμοί, υπήρχε η πρόνοια για χωριστές εκλογές μεταξύ των δύο κοινοτήτων για ανάδειξη των μελών τους στο Νομοθετικό Συμβούλιο, πράγμα που καθόρισε εν πολλοίς την απουσία συνεργασίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Παπαδημητρίου 2007: 239-257).

Τα χρόνια που ακολούθησαν έμελλε να ήταν ίσως τα δυσκολότερα που αντιμετώπισε ο πληθυσμός της Κύπρου. Η παγκόσμια οικονομική κρίση που επηρέασε βεβαίως και την Κύπρο και η άρνηση οικονομικής βοήθειας εκ μέρους του καθεστώτος επέτειναν την πολιτική ένταση. Τον Απρίλιο του 1931 με τη συνδρομή των Τουρκοκυπρίων μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου, σε μια από τις λίγες φορές πάντως που οι Τουρκοκύπριοι συντάχθηκαν με τους Ελληνοκύπριους, ματαιώθηκε η επιβολή επιπλέον τελωνειακών δασμών με σκοπό τον ισοσκελισμό του ελλειμματικού προϋπολογισμού, γεγονός που ώθησε τον τότε κυβερνήτη Στόρς με αυταρχικό τρόπο και αγνοώντας την λαϊκή βούληση, να θέσει σε ισχύ το σχετικό νομοσχέδιο τον Αύγουστο του ίδιου έτους (Λάμπρου 2008: 25).

2.2 Η περίοδος από το 1931 μέχρι το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου

Την περίοδο εκείνη δέσποζε στην πολιτική σκηνή της Κύπρου, ο Επίσκοπος Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς, ο οποίος στις 18 Οκτωβρίου του 1931 εξέδωσε μία πολιτική διακήρυξη, η οποία υποστήριζε την ανατροπή του βρετανικού νόμου. Στις 20 Οκτωβρίου του ίδιου έτους

οργάνωσε μια μεγάλη συγκέντρωση στη Λεμεσό και συνεπικουρούμενος από την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Κύπρου, δημιούργησε μια κινητοποίηση που επέφερε περαιτέρω διαδηλώσεις στις μεγάλες πόλεις της Κύπρου. Στις 21 Οκτωβρίου οι ταραχές κορυφώθηκαν στη Λευκωσία όπου χιλιάδες λαού που συγκεντρώθηκαν, κινήθηκαν προς το Κυβερνείο το οποίο τελικά πυρπόλησαν (Τζερμιάς 2001: 99-104, Soulioti 2006: 17).

Παρά την κοινωνικοοικονομική αφετηρία των Οκτωβριανών, τα κίνητρα των επικεφαλής της εξέγερσης είχαν έντονα ενωτικό χαρακτήρα. Πάντως, μέχρι τις 28 Οκτωβρίου, οι Βρετανοί κατάφεραν, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, να καταστείλουν την εξέγερση. Ακολούθησαν πολιτικές διώξεις, με εξορίες κάποιων επιφανών πολιτικών που πρωτοστάτησαν στα γεγονότα ενώ, κατά την καταστολή των Οκτωβριανών σημειώθηκαν και μερικοί θάνατοι διαδηλωτών. Η περίοδος της Παλμεροκρατίας που ακολούθησε από το 1933 μέχρι το 1939, ονομαζόμενη τοιουτοτρόπως από τον τότε Κυβερνήτη της Κύπρου, Χέρμπερτ Ρίτςμοντ Πάλμερ, χαρακτηρίστηκε από πολύ σκληρά μέτρα κατά του γηγενούς πληθυσμού όπως ήταν η κατάργηση του Νομοθετικού Συμβουλίου αλλά και των εκλογών των δημορχείων, ενώ, κηρύχθηκε παράνομη η λειτουργία ορισμένων πολιτικών κομμάτων. Επίσης επιβλήθηκε λογοκρισία του τύπου και απαγορεύθηκαν στα σχολεία ο εθνικός ύμνος και η επίδειξη ελληνικών συμβόλων (Λάμπρου 2008: 25-27).

2.3 Η Διασκεπτική

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έδωσε την ευκαιρία να αλλάξουν οι σχέσεις μεταξύ των αποικιοκρατών και των Κυπρίων. Η είσοδος της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων και η κατάταξη των Κυπρίων, και από τις δύο κοινότητες, στον αγγλικό στρατό, ήταν η αφορμή για χαλάρωση των σκληρών μέτρων που οι Βρετανοί είχαν εφαρμόσει την

προηγούμενη περίοδο στο νησί. Πάντως, τα αιτήματα της ελληνικής κυβέρνησης προς την Αγγλία πριν και μετά τη λήξη του πολέμου για παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα βρήκαν αρνητική απάντηση. (Λάμπρου 2008: 27-28).

Οι συνθήκες, μετά από τη λήξη του πολέμου, ήταν θεωρητικά ευνοϊκές για την ελληνοκυπριακή πλευρά. Αφενός μεν η Ελλάδα πολέμησε στο πλευρό των νικητών και αφετέρου η Τουρκία τήρησε ουδετερότητα η οποία είχε δώσει πλεονέκτημα στη Γερμανία. Έτσι τον Νοέμβριο του 1946 οι Ελληνοκύπριοι αποτάθηκαν στη Βρετανία με αίτημα για ένωση με την Ελλάδα το οποίο όμως όχι μόνο δεν αντικρίστηκε θετικά αλλά, ταυτόχρονα οι Τουρκοκύπριοι αντιδρώντας εξέφρασαν την άποψη ότι οποιαδήποτε αλλαγή του καθεστώτος θα έπρεπε να γίνει προς όφελος της Τουρκίας.

Ακολούθως οι Άγγλοι αφού απέκλεισαν την ένωση κάλεσαν τον Ιούλιο του 1947 τις δύο κοινότητες σε συνομιλίες για την κατάρτιση ενός Συντάγματος. Η δεξιά παράταξη δεν παρακάθισε στις συνομιλίες παραμένοντας προσηλωμένη στον στόχο της ένωσης. Η ελληνοκυπριακή κοινότητα αντιπροσωπεύθηκε κυρίως από την αριστερά η οποία ζητούσε καθεστώς πλήρους αυτοκυβέρνησης. Οι προτάσεις των Άγγλων κινούνταν στο πλαίσιο της περιορισμένης αυτοκυβέρνησης με την παραχώρηση του Νομοθετικού Σώματος. Η άρνηση των Άγγλων να συζητήσουν το ενδεχόμενο πλήρους αυτοκυβέρνησης, οδήγησε την αριστερά στην έξοδο από τις συνομιλίες, οι οποίες έμειναν γνωστές με την ονομασία «Διασκεπτική», και έτσι είχαν άδοξο τέλος τον Αύγουστο του 1948 (Λάμπρου 2008: 29-31).

Οι προτάσεις των Βρετανών στα πλαίσια της Διασκεπτικής αφορούσαν τη δημιουργία Βουλής αποτελούμενη από 4 επίσημα μέλη (Βρετανοί αξιωματούχοι) και 22 ανεπίσημα μέλη προερχόμενα από τις δύο Κοινότητες κατ' αναλογία του πληθυσμού, εκ των οποίων 18 θα ήταν Ελληνοκύπριοι και 4 Τουρκοκύπριοι, χωρίς όμως την ίδια ώρα να αποδυναμώνεται ο

ρόλος του Κυβερνήτη. Στα αρνητικά στοιχεία των προτάσεων περιλαμβάνονταν πρόνοιες, όπως για παράδειγμα ότι το θέμα της ανεξαρτησίας ήταν εκτός συζήτησης, τα νομοσχέδια για τα πιο σημαντικά ζητήματα έπρεπε πρώτα να εγκριθούν από τον Κυβερνήτη και επίσης ότι ο τελευταίος είχε δικαίωμα να απορρίψει οποιοδήποτε νόμο θεωρούσε ότι επηρέαζε τη δημόσια τάξη και ομαλή διακυβέρνηση. Το πλέον θετικό στοιχείο ήταν ότι για πρώτη φορά άλλαξε το ισοζύγιο των ψήφων στη σύνθεση της Βουλής υπέρ της πλειοψηφούσας Ελληνοκυπριακής κοινότητας (Λοττίδης 2009: 5-7).

2.4 Οι εξελίξεις στις αρχές της δεκαετίας του '50

Στις 15 Ιανουαρίου του 1950 με απόφαση της Εθναρχίας και την υποστήριξη των αριστερών δυνάμεων, διενεργήθηκε δημοψήφισμα στην ελληνοκυπριακή κοινότητα με αντικείμενο την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, όπου το 95% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων προέκρινε το ζήτημα της ένωσης. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους εκλέγεται στον Αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κύπρου, ο Μακάριος Γ' ο οποίος ήταν εκφραστής της ανένδοτης ενωτικής πολιτικής (Παπαπολυβίου 2010: 16). Από το 1951 μέχρι το 1954, διάφορες προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης για επαναφορά του ζητήματος της ένωσης δεν έβρισκαν θετική ανταπόκριση από την πλευρά των Βρετανών.

Αποκορύφωμα της αρνητικής στάσης των Βρετανών ήταν η απάντηση του Υπουργείου Αποικιών της Βρετανίας απέναντι στην πρόθεση της ελληνικής Κυβέρνησης να προσφύγει στον ΟΗΕ για το θέμα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου, με το πρόσχημα ότι κάποιες συγκεκριμένες περιοχές της Κοινοπολιτείας, δεν θα είναι ποτέ πλήρως ανεξάρτητες. Τελικά, παρά την παρέμβαση της Τουρκίας, η Ελλάδα προσέφυγε στον ΟΗΕ με αίτημα την αυτοδιάθεση της Κύπρου. Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, στις 17 Δεκεμβρίου 1954 έκρινε

ότι, η χρονική εκείνη περίοδος δεν ήταν κατάλληλη για περαιτέρω συζήτηση του θέματος (Soulioti 2006: 22-24).

2.5 Ο αγώνας της ΕΟΚΑ

Από το 1953 ξεκίνησε η προετοιμασία για ένα οργανωμένο κίνημα απελευθέρωσης κατά των Άγγλων. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, σε συνεργασία με τον Γεώργιο Γρίβα, συνταγματάρχη του Ελληνικού Στρατού, δημιούργησαν την Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ). Την 1^η Απριλίου 1955, η οργάνωση ξεκίνησε την δράση της με αποτέλεσμα τον θάνατο, την φυλάκιση αλλά και την τέλεση βασανιστηρίων κατά πολλών ελληνοκυπρίων. Ταυτόχρονα, η Αγγλία εκτέθηκε διεθνώς για την άρνηση της να σεβαστεί τα δικαιώματα του κυπριακού λαού. (Λάμπρου 2008: 37-41).

2.6 Τα Αγγλικά συνταγματικά σχέδια

Από το 1954, η Αγγλική διπλωματία φάνηκε ξεκάθαρα ότι επιζητούσε την εμπλοκή της Τουρκίας στο Κυπριακό όταν, ενώπιον του ΟΗΕ, προσπάθησε έντεχνα να αναβαθμίσει τη θέση των τουρκοκυπρίων με το επιχείρημα ότι ήταν αντίθετοι στην ένωση και μια τέτοια εξέλιξη πιθανό να δημιουργούσε ένταση μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Λάμπρου 2008: 41-42). Το 1955, η Αγγλία κάλεσε την Ελλάδα και την Τουρκία σε τριμερή διάσκεψη και παρά τα διαβήματα του Μακαρίου προς την ελληνική κυβέρνηση να μην συμμετάσχει σε αυτή υπό το φόβο ότι η Αγγλία είχε σκοπό να μετατρέψει το Κυπριακό πρόβλημα από αποικιακό σε διεθνές, η Ελλάδα συνήνεσε και, μεταξύ της 29^{ης} Αυγούστου και της 7^{ης} Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκε η διάσκεψη (Soulioti 2006: 29-31).

Οι αγγλικές προτάσεις ενώπιον της τριμερούς διάσκεψης προέβλεπαν πλειοψηφία των ελληνοκυπρίων βουλευτών επί του συνόλου των μελών της Βουλής. Ο Κυβερνήτης όμως, θα ήταν και πάλι ο κυρίαρχος της άσκησης εξουσίας στα πλέον σοβαρά πολιτικά ζητήματα όπως η εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια, η άμυνα και η οικονομία. Η καινοτομία αυτής της πρότασης σε σχέση με όλα τα προηγούμενα σχέδια Συντάγματος ήταν η συνεργασία της Ελλάδας και της Τουρκίας στη διοίκηση της Κύπρου (Λοττίδης 2009: 9).

Ανάμεσα στους σχεδιασμούς των Άγγλων για την αντιμετώπιση του αγώνα της ΕΟΚΑ, ήταν η εκπόνηση ενός σχεδίου το οποίο, ο τότε κυβερνήτης, Χάρτινγκ παρουσίασε στον Μακάριο. Το σχέδιο αυτό περιλάμβανε την πρόταση για μελλοντική αυτοδιάθεση του κυπριακού λαού σε ένα ακαθόριστο μελλοντικό ορίζοντα και εφόσον οι συνθήκες το επέτρεπαν. Όταν ο Μακάριος ζήτησε να καθοριστεί συγκεκριμένη περίοδος αυτοκυβέρνησης, στο τέλος της οποίας ο λαός θα ασκούσε το δικαίωμα αυτοδιάθεσης, συνάντησε την άρνηση της Αγγλίας. Τον Φεβρουάριο του 1956 οι συνομιλίες οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο και οι Άγγλοι, τον Μάρτιο του ίδιου έτους, εξόρισαν τον Μακάριο και τους στενούς του συνεργάτες στις Σεϋχέλλες (Κληρίδης 1988: 32-40).

Στη συνέχεια, υπήρξαν άλλες δύο αξιοσημείωτες πρωτοβουλίες από τους Άγγλους για την προώθηση ενός Συντάγματος στην Κύπρο. Στη μια περίπτωση, ο Ράτκλιφ παρέδωσε μια πρόταση στις ενδιαφερόμενες πλευρές που προνοούσε για την πλειοψηφία των ελληνοκυπρίων στη Βουλή και το Ανώτατο Δικαστήριο, την ξεχωριστή εκλογή τουρκοκυπρίων βουλευτών και την ίδρυση ενός Υπουργείου που θα επιλαμβανόταν τα ζητήματα της τουρκοκυπριακής μειονότητας. Στον αντίποδα αφαιρούνταν από την ελληνοκυπριακή πλευρά η αρμοδιότητα επί εκπαιδευτικών θεμάτων. (Λοττίδης 2009: 10).

Οι εξελίξεις που μεσολάβησαν από το σχέδιο Ράτκλιφ μέχρι το 1958, σε διεθνές κυρίως επίπεδο, διαμόρφωσαν τα δεδομένα του επόμενου βρετανικού σχεδίου. Ο Φούτ, ο οποίος τον Οκτώβριο του 1957 αντικατέστησε τον Χάρτινγκ στη θέση του Κυβερνήτη της Κύπρου, κατέθεσε ορισμένες προτάσεις τον Ιανουάριο του 1958, οι οποίες περιελάμβαναν μια επταετή περίοδο εφαρμογής ενός Συντάγματος αυτοκυβέρνησης με εγγυήσεις για την τουρκοκυπριακή μειονότητα. Πριν το τέλος της μεταβατικής περιόδου, οι δύο κοινότητες μαζί με την Αγγλία, θα επιχειρούσαν να συμφωνήσουν σε μια λύση του προβλήματος με την προϋπόθεση αποδοχής της από την Ελλάδα και την Τουρκία.

Οι προτάσεις αυτές, παρά το ότι δεν αποσκοπούσαν σε οριστική διευθέτηση του ζητήματος, επιβεβαίωσαν τους φόβους των ελληνοκυπρίων ότι το ξεχωριστό δικαίωμα αυτοδιάθεσης των τουρκοκυπρίων παρέμενε στις προτεραιότητες των Άγγλων. Οι προτάσεις απορρίφθηκαν ως φυσιολογικό επακόλουθο από την ελληνική κυβέρνηση, τους ελληνοκύπριους αλλά και την Τουρκία η οποία επέμενε στην διχοτόμηση (Χριστοδουλίδης, 2009 110-119).

Μετά την αποτυχία και αυτής της πρότασης έγινε ακόμα μια προσπάθεια το 1958 από τον Πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας Μακμίλαν η οποία προνοούσε για τη διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας στο νησί για άλλα επτά έτη και προέβλεπε την συνεργασία Ελλάδας και Τουρκίας. Το δικαίωμα επικυριαρχίας στην Κύπρο που δόθηκε στην Τουρκία ήταν για την ελληνοκυπριακή κοινότητα ένα πολύ αρνητικό στοιχείο που, για πρώτη φορά, έμπαινε στην εξίσωση του κυπριακού προβλήματος από το 1878. Επίσης άλλα δύο αρνητικά στοιχεία, τα οποία παρατηρούνταν για πρώτη φορά σε επίσημες προτάσεις, ήταν η πολιτική και πολιτειακή εξίσωση των δύο κοινοτήτων και η πρόνοια για μονομερής ενέργεια από την Αγγλία, σε περίπτωση απόρριψης από την πλευρά των ελληνοκυπρίων (Χριστοδουλίδης, 2009: 120-137).

Κεφάλαιο 3

Η Πορεία Προς Την Ανεξαρτησία

Από τα τέλη του 1956, η Τουρκία είχε ήδη σχεδιάσει την πολιτική της με στόχο την διχοτόμηση της Κύπρου. Αυτό, σύμφωνα με τους σχεδιασμούς της, θα επιτυγχάνονταν με την επιμονή σε χωριστή αυτοδιάθεση των δύο κοινοτήτων του νησιού. Η πολιτική αυτή ήταν συμφέρουσα και για τους Άγγλους ώστε να χρησιμοποιούταν ως επιχείρημα για την αντίθεση τους στο αίτημα των ελληνοκυπρίων για αυτοδιάθεση. (Λάμπρου 2008: 54-55).

3.1 Οι διακοινοτικές ταραχές

Ταυτόχρονα, οι Τουρκοκύπριοι, με την βοήθεια και οργάνωση της Τουρκίας, για να στηρίξουν την πολιτική που ήθελαν να πετύχουν στο Κυπριακό δημιούργησαν την μυστική οργάνωση ΒΟΛΚΑΝ η οποία στη συνέχεια μετονομάστηκε σε ΤΜΤ. Μέσω της οργάνωσης αυτής, παρέχονταν στρατιωτική και εξοπλιστική βοήθεια στους Τουρκοκύπριους. Παράλληλα, οργάνωναν επιθέσεις εναντίον ελληνοκυπρίων οι οποίες έλαβαν σοβαρές διαστάσεις τον Ιούνιο και Ιούλιο του 1958, ενώ έντονα αντέδρασε, στην συγκεκριμένη περίπτωση, η ΕΟΚΑ. Σε κάποια χωριά που ήταν μεικτά πολλοί Ελληνοκύπριοι αλλά και Τουρκοκύπριοι, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Ταυτόχρονα, οι Τουρκοκύπριοι ίδρυσαν παράνομα, σε τουρκικές συνοικίες όλων των μεγάλων πόλεων, δικά τους ξεχωριστά δημαρχεία. Τον Αύγουστο του 1958, οι δικοινοτικές ταραχές σταμάτησαν αλλά δημιούργησαν τεράστια ζημιά στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων (Λάμπρου 2008: 55-59).

3.2 Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας

Στο μεταξύ η Αγγλία, με κάποιες τροποποιήσεις επί του σχεδίου Μακμίλαν, πέτυχε να πάρει την υποστήριξη της Αγκυρας και των Τουρκοκυπρίων για την εφαρμογή του. Αν και η ελληνική πλευρά ήταν αντίθετη στο σχέδιο, η Αγγλία εμφανιζόταν έτοιμη να το θέσει σε εφαρμογή ακόμα και μονομερώς, πράγμα που διαπιστώθηκε όταν η Αγγλία και η Τουρκία συμφώνησαν στον διορισμό ενός Τούρκου αντιπροσώπου παρά τον Κυβερνήτη της Κύπρου. Υπό την πίεση του χρόνου και τον φόβο που δημιουργούσε μια τέτοια πιθανή εξέλιξη, ο Μακάριος, τον Σεπτέμβριο του 1958, έκανε στροφή στην πολιτική που ακολουθούσε μέχρι τότε και διεμήνυσε στην αγγλική Κυβέρνηση ότι είναι έτοιμη η ελληνοκυπριακή πλευρά να δεχθεί τη λύση της ανεξαρτησίας. Ταυτόχρονα ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Καραμανλής πέτυχε την παρέμβαση του ΝΑΤΟ στο ζήτημα. Με τον τρόπο αυτό το σχέδιο Μακμίλαν μπήκε στο περιθώριο (Τζερμιάς 2001: 273-278).

Την ίδια ακριβώς εποχή η Τουρκία, χάνοντας την συμμαχία της με το Ιράκ, αναγκάστηκε να αναζητήσει νέα στηρίγματα για να αποφύγει την απομόνωση. Περαιτέρω η ανάγκη για βελτίωση των άσχημων σχέσεων που είχε τότε με την Ελλάδα την οδήγησε στην προσέγγιση της Κυβέρνησης Καραμανλή (Γιάγκου, 2015, Εφημερίδα Καθημερινή: 24). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, τον Δεκέμβριο του 1958, ξεκίνησαν οι συνομιλίες για το Κυπριακό πρόβλημα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στη Νέα Υόρκη. Οι συνομιλίες, στη βάση της μυστικής διπλωματίας, συνεχίστηκαν και ολοκληρώθηκαν στο Παρίσι στα τέλη Ιανουαρίου 1959, με την Αγγλία να δηλώνει απαραίτητη την παρουσία των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων της στην Κύπρο. Στο τέλος του Ιανουαρίου, ο Μακάριος, έχοντας λάβει ενημέρωση από τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών, στα πλείστα σημεία, συνήνεσε με την πορεία των διαπραγματεύσεων (Τζερμιάς 2001: 279-281). Αποτέλεσμα των διεργασιών ήταν η συνολική

συμφωνία που επετεύχθη στην Ζυρίχη μεταξύ 5-11 Φεβρουαρίου 1959 (Λάμπρου 2008: 64-65).

Η συμφωνία της Ζυρίχης μεταξύ των Πρωθυπουργών της Ελλάδας και της Τουρκίας, αποτελούσε ένα συμβιβασμό στο πλαίσιο εγκαθίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, κατά την οποία καθορίστηκε η βασική δομή της και τις κατευθυντήριες γραμμές της συνταγματικής δομής της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στις 17 Φεβρουαρίου 1959, η Αγγλία αποδέχθηκε το περιεχόμενο της συγκεκριμένης συμφωνίας και, βάζοντας τους δικούς της όρους, παραχώρησε την κυριαρχία της Κύπρου (Τζιβάρας, 2010: 29-30).

3.3 Οι βασικές πρόνοιες των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου

Ως αποτέλεσμα των συμφωνιών της Ζυρίχης, συμφωνήθηκαν και καταρτίστηκαν τέσσερα παραρτήματα τα οποία αφορούσαν:

- Τη βασική διάρθρωση της νέας συνταγματικής τάξης που θα δημιουργούσε η υπό σύσταση Κυπριακή Δημοκρατία,
- τη Συνθήκη Εγγύησης μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας από τη μια πλευρά και της Αγγλίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας από την άλλη,
- τη Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ της Κύπρου, της Ελλάδας και της Τουρκίας και
- τη Συμφωνία Κυριών (Λοττίδης 2009: 14).

Οι κυριότερες αρχές που διείπαν τις Συμφωνίες της Ζυρίχης σχετικά με τη συνταγματική ρύθμιση, σύμφωνα με τον Κληρίδη (1988: 74-75), ήταν οι ακόλουθες:

- Ο πλήρης διαχωρισμός των πολιτικών δικαιωμάτων των δύο κοινοτήτων αφού ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και οι Έλληνες

βουλευτές θα εκλέγονταν από τη δική τους κοινότητα και, αντίστοιχα οι Τουρκοκύπριοι θα εξέλεγαν τον Τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο και τους βουλευτές της κοινότητάς τους,

- Τα θέματα παιδείας, θρησκείας και πολιτιστικών ζητημάτων θα απασχολούσαν τις Κοινοτικές Συνελεύσεις που θα εκλέγονταν ξεχωριστά από τις δύο κοινότητες,
- Παραχωρούνταν εκτελεστικά και νομοθετικά βέτο που κατοχύρωναν την τουρκοκυπριακή κοινότητα όσον αφορά τα θέματα εξωτερικών υποθέσεων, άμυνας, ασφάλειας, φορολογίας, νομοθεσίας και τοπικής αυτοδιοίκησης,
- Θα υπήρχε ποσόστωση αντιπροσώπευσης των δύο κοινοτήτων σε όλη τη διάρθρωση του κράτους, στη Βουλή, στο Υπουργικό Συμβούλιο, στη Δημόσια Υπηρεσία και στην Αστυνομία, με ποσοστό 70% για Ελληνοκύπριους και 30% για Τουρκοκύπριους και για τον Στρατό, ποσοστό 60% και 40% αντίστοιχα.
- Για όλους τους Ανεξάρτητους Αξιωματούχους του κράτους, ήτοι ο Γενικός Εισαγγελέας, ο Διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας, ο Γενικός Ελεγκτής, ο Αρχηγός της Αστυνομίας και ο Αρχηγός του Στρατού, θα υπήρχε θέση Βοηθού που θα καταλάμβανε πρόσωπο προερχόμενο από διαφορετική κοινότητα από αυτή του πρώτου στην ιεραρχία αξιωματούχου.
- Τα Δικαστήρια θα λειτουργούσαν με κοινοτικά κριτήρια, δηλαδή διάδικος θα δικαζόταν από δικαστή της δικής του κοινότητας και σε περίπτωση διάδικων που ανήκαν σε διαφορετικές κοινότητες θα δικάζονταν από δύο δικαστές, έναν από κάθε κοινότητα.

- Προβλεπόταν η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου και Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου που θα στελεχώνονταν και τα δύο με ένα Δικαστή από την κάθε κοινότητα και αλλοδαπό δικαστή ως ουδέτερο πρόεδρο.
- Θα δημιουργούνταν χωριστοί Δήμοι στις πέντε μεγάλες πόλεις οι οποίοι θα λειτουργούσαν για πέντε χρόνια και ακολούθως θα καταργούνταν.

Η Συνθήκη Εγγυήσεως διελάμβανε ότι η Κυπριακή Δημοκρατία δεσμευόταν για την διασφάλιση της διατήρησης της ανεξαρτησίας, της εδαφικής της ακεραιότητας και της ασφάλειάς της όπως και για τον σεβασμό προς το Σύνταγμα με την εγγύηση των τριών εγγυητριών δυνάμεων. Ακόμα με την Συνθήκη αυτή απαγορευόταν η ένωση με άλλες χώρες ή η διχοτόμηση. Επίσης σε περίπτωση αθέτησης της Συνθήκης, όλες οι εγγυήτριες χώρες από κοινού ή οποιαδήποτε εγγυήτρια χώρα μονομερώς, σε περίπτωση που δεν ήταν δυνατή μια συντονισμένη προσπάθεια, θα αναλάμβανε δράση για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης (Soulioti 2006: 76-77).

Η Συνθήκη Συμμαχίας, προνοούσε ότι η Κύπρος, από κοινού με την Ελλάδα και την Τουρκία, θα συνεργάζονταν για την άμυνα της Κύπρου και θα αναλάμβαναν την απόκρουση οποιασδήποτε επιθετικής ενέργειας ενάντια στην ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της. Επίσης, θα ιδρυόταν ένα τριμερές στρατηγείο στην Κύπρο όπου θα στάθμευαν, ένα ελληνικό στρατιωτικό απόσπασμα αποτελούμενο από 950 μέλη και ένα τουρκικό από 650 μέλη, υπεύθυνα, αμφοτέρω, για την εκπαίδευση του κυπριακού στρατού (Soulioti 2006: 77).

Η Συμφωνία Κυριών έμεινε μυστική, και, σε αντίθεση με τις άλλες τρεις συμφωνίες, δεν πέρασε στην τελική Συμφωνία του Λονδίνου. Σε αυτή, οι Καραμανλής και Μεντερές,

δεσμεύθηκαν να υποστηρίξουν την ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ και συμφώνησαν να κινηθούν προς τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Κύπρου με στόχο να κηρυχθεί παράνομο το Κομμουνιστικό Κόμμα και η κομμουνιστική δραστηριότητα (Τζερμιάς 2001: 283-285).

Έτσι, την διάσκεψη της Ζυρίχης ακολούθησε αυτή του Λονδίνου στην οποία συμμετείχαν η Αγγλία, η Ελλάδα, η Τουρκία και οι δύο κοινότητες της Κύπρου. Στο Λονδίνο, συμφωνήθηκε ένα μνημόνιο για την τελική λύση του Κυπριακού προβλήματος, όχι αργότερα των δώδεκα μηνών από την ημερομηνία υπογραφής των Συμφωνιών και περιλάμβανε τις εξής πρόνοιες:

- ❖ Μια Μεικτή Συνταγματική Επιτροπή η οποία θα είχε αποστολή να συντάξει ένα σχέδιο Συντάγματος για το νέο κράτος το οποίο θα περιελάμβανε τη Συμφωνία της Ζυρίχης,
- ❖ Μια μεταβατική Επιτροπή που θα αναλάμβανε τον σχεδιασμό για την προσαρμογή και αναδιοργάνωση του κυβερνητικού μηχανισμού με στόχο την προετοιμασία για μεταβίβαση της εξουσίας στην Κυπριακή Δημοκρατία και
- ❖ Μια Μεικτή Επιτροπή που θα είχε καθήκον να ετοιμάσει τις τελικές Συνθήκες που θα εφάρμοζαν τις αποφάσεις της Διάσκεψης του Λονδίνου (Tornaritis, 1977: 41).

Κεφάλαιο 4

Η Περίοδος Εφαρμογής Του Συντάγματος

Ο τρόπος με τον οποίο υποδέχθηκαν τις Συμφωνίες οι δύο ενδιαφερόμενες πλευρές, είναι ενδεικτικός του τρόπου με τον οποίο αντιμετώπισαν εξ αρχής τη νέα κατάσταση. Στην Ελλάδα, η Αντιπολίτευση χρησιμοποίησε το Κυπριακό πρόβλημα και τις επιτευχθείσες Συμφωνίες, ως μοχλό αρνητικής πίεσης στην Κυβέρνηση Καραμανλή, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα διχαστικό κλίμα. Η αρνητική αυτή προδιάθεση επηρέασε τις αντιδράσεις των πολιτικών δυνάμεων της Κύπρου, οι οποίες δεν μπορούσαν να δεχθούν ότι ο αγώνας για ένωση μετατράπηκε σε ανεξαρτησία. Από την άλλη πλευρά, στην Τουρκία υπερψηφίστηκαν με συντριπτική πλειοψηφία οι συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου παρά τις όποιες επικρίσεις είχαν εκφραστεί. (Κληρίδης, 1988: 87-97).

4.1 Η μεταβατική περίοδος

Την 1^η Μαρτίου 1959 επέστρεψε στην Κύπρο μετά από τρία χρόνια, εν μέσω αποθεωτικής υποδοχής ο Μακάριος. Ταυτόχρονα κηρύχθηκε το τέλος του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ και αφού δόθηκε αμνηστία σε όλους τους αγωνιστές, ο αρχηγός της οργάνωσης στρατηγός Γρίβας αποχώρησε από την Κύπρο για την Αθήνα όπου λίγους μήνες μετά με την εμπλοκή του στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας άρχισε την αντιπαράθεση με το Μακάριο. Η αμφίδρομη σχέση Ελλάδας – Κύπρου όξυνε περαιτέρω την αντιπαράθεση όχι μόνο στην

Κύπρο αλλά και στην ελληνική πολιτική σκηνή. Στην απέναντι όχθη οι Τουρκοκύπριοι έβλεπαν ως νίκη τις συμφωνίες καθώς ο τουρκικός στρατός θα επέστρεφε στην Κύπρο. Η διχοτομική πολιτική πάντως, στην οποία επένδυε η Τουρκία δεν σταμάτησε με τις συμφωνίες. (Χατζηαντωνίου 2007: 91-97)

Ενώ η ΕΟΚΑ είχε διαλυθεί, η ΤΜΤ, εξοπλίστηκε και ενισχύθηκε με Τούρκους αξιωματικούς οι οποίοι οργάνωναν και εκπαίδευαν νέους Τουρκοκύπριους. Χαρακτηριστικό είναι ότι, μέχρι το 1959, είχαν εξοπλιστεί στην τουρκοκυπριακή κοινότητα 5000 άνδρες, όπως και το ότι, τον Οκτώβριο του 1959, στη σύλληψη του τουρκικού πλοιαρίου «Ντενίζ» από τους Άγγλους στις κυπριακές ακτές, βρέθηκαν, ένα εκατομμύριο σφαίρες, πεντακόσια τυφέκια και έξι χιλιάδες βόμβες. (Αθανασιάδης, 1998: 8-10).

Τον Απρίλιο του 1959, συστάθηκε στη Λευκωσία μια μεταβατική Κυβέρνηση, η οποία θα είχε την ευθύνη μέχρι την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Από τα δέκα Υπουργεία που δημιουργήθηκαν, δόθηκαν, βάση της συμφωνημένης αναλογίας, τα επτά στους Ελληνοκύπριους και τα τρία στους Τουρκοκύπριους, και ειδικότερα, το Υπουργείο Άμυνας, το Υπουργείο Γεωργίας και τέλος, το Υπουργείο Υγείας. Επικεφαλές της μεταβατικής αυτής Κυβέρνησης ανέλαβαν, ο Μακάριος ως Πρόεδρος και ο Δρ. Κουτσιούκ ως Αντιπρόεδρος. Το κυβερνητικό αυτό σχήμα μετείχε σε κοινές συνεδριάσεις με τον Κυβερνήτη Σερ Φούτ και το Εκτελεστικό Συμβούλιο (Τζερμιάς, 2001: 337-8).

Στις πολιτικές ζυμώσεις που ακολούθησαν, ενόψει των πρώτων εκλογών, δημιουργήθηκε ένα ετερόκλητο αντιπολιτευτικό μέτωπο που αποτελούνταν κυρίως από το ΑΚΕΛ και από κάποιες δεξιές πτέρυγες των πολιτικών που ασκούσαν δριμεία κριτική στον Μακάριο για την αποδοχή των Συμφωνιών της Ζυρίχης. Η σύμπτυξη αυτού του μετώπου αν και είχε ξεχωριστή αφετηρία παρουσίαζε ως κοινό παρονομαστή την αντίθεση τους στις Συμφωνίες. Ο ηγέτης

που θα ένωνε αυτές τις δυνάμεις, βρέθηκε στο πρόσωπο του μετριοπαθούς πολιτικού Ιωάννη Κληρίδη. Παρά τις παρασκηνακές προσπάθειες για την ματαίωση μιας ζημιογόνας, σε εκείνη την εύθραυστη περίοδο, εκλογικής αναμέτρησης, αυτή τελικά δεν αποφεύχθηκε (Κληρίδης, 1988: 97-103).

Παρά τη γενική βεβαιότητα της εκλογής Μακαρίου στην Προεδρεία, διαμορφώθηκε ένα ιδιαίτερα πολωτικό προεκλογικό κλίμα. Η αδιάβλητη εκλογική αναμέτρηση της υπό σύσταση Κυπριακής Δημοκρατίας που διεξήχθη, ανέδειξε Πρόεδρο τον Μακάριο, με ποσοστό 67% και ο Ιωάννης Κληρίδης, ο μοναδικός ανθυποψήφιος του, έλαβε το ποσοστό του 33%. (Markides, 2009: 178-179). Ενδεικτικό της ενότητας που είχε η Τουρκοκυπριακή κοινότητα, αλλά και της ικανοποίησης από τις Συμφωνίες, ήταν ότι δεν υπεβλήθη άλλη υποψηφιότητα για την θέση του Αντιπροέδρου, πλην αυτής, του, τότε ηγέτη της, Κουτσιούκ, ο οποίος κατέλαβε, εν τέλει, την θέση του Αντιπροέδρου άνευ εκλογικής αναμέτρησης (Τζερμιάς, 2001: 349).

Ενόψει της χρονικού ορίζοντα της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1960 οι Επιτροπές που συστάθηκαν εργάζονταν για την επίλυση όλων των εκκρεμούντων ζητημάτων ώστε να γίνει ομαλά η μετάβαση από το αποικιακό καθεστώς στην Κυπριακή Δημοκρατία. Η Μεικτή Συνταγματική Επιτροπή, συνάντησε αζεπέραστες δυσκολίες στο ζήτημα των ξεχωριστών δήμων που αξίωνε η τουρκοκυπριακή κοινότητα και είχε *de facto* κατοχυρωθεί από τους Βρετανούς με το Ν. 33/1959 (Τζερμιάς, 2001: 329-332). Η εν λόγω νομοθεσία, προσωρινού χαρακτήρα, νομιμοποιούσε τη συλλογή τελών και φόρων από τις τουρκοκυπριακές Δημοτικές Επιτροπές, χωρίς, πάντως, να παραχωρούνται οποιεσδήποτε άλλες αρμοδιότητες εν αναμονή της τελικής ρύθμισης του θέματος (Markides, 2009: 176).

Η τουρκοκυπριακή πλευρά επέμενε στη δημιουργία δήμων στις πέντε μεγάλες πόλεις του νησιού θέλοντας, απaráκλητα, να προστατευτεί ο διυισμός που προσλάμβανε το ζήτημα, όπως και, εν γένει, το συμφωνηθέν Σύνταγμα. Οι Ελληνοκύπριοι, προέβαλλαν ως εμπόδια, τις οικονομικές και διοικητικές δυσκολίες του εγχειρήματος φοβούμενοι ότι η εφαρμογή αυτής της πρόνοιας θα οδηγούσε σε διχοτομικές τάσεις (Τζερμιάς, 2001: 332-334).

Η Μεικτή Επιτροπή στο Λονδίνο, αντιμετώπισε δυσκολίες στη ρύθμιση κάποιων θεμάτων, με πιο σημαντικό το ζήτημα των στρατιωτικών βάσεων που θα παραχωρούνταν στους Βρετανούς. Η επιμονή του Μακαρίου για μείωση του εδάφους που ζητούσαν οι Βρετανοί για τις βάσεις τους, βρήκε, ανέλπιστα, σύμμαχο τον Κουτσιούκ. Στην εξάμηνη παράταση που δόθηκε, με πρωτοβουλία των Βρετανών, για επίλυση του ζητήματος, οι Τουρκοκύπριοι δεν οπισθοχώρησαν από τις θέσεις που στήριζε και ο Μακάριος για περιορισμό του εδάφους των κυρίαρχων βρετανικών βάσεων. Έτσι οι Άγγλοι προσπάθησαν ατυχώς να προσεταιριστούν τους Τουρκοκύπριους, και με βάση αυτό, θεώρησαν ότι η χρονοτριβή και η παράταση της εκκρεμότητας θα δημιουργούσε ανυπέβλητα οικονομικά προβλήματα. Παρά το γεγονός ότι στο θέμα των βάσεων δεν πέτυχαν στις επιδιώξεις τους, η βρετανική παρελκυστική τακτική, έβλαψε καθοριστικά τις καλές σχέσεις που δημιουργήθηκαν μεταξύ των δύο κοινοτήτων σε αυτό το ολιγόμηνο διάστημα, γεγονός που είχε αντίκτυπο σε άλλα ακανθώδη θέματα, όπως αυτά των δήμων και της ποσόστωσης στη Δημόσια Υπηρεσία (Markides, 2009: 180-208).

Το θέμα των βάσεων λύθηκε οριστικά μόλις ένα μήνα περίπου πριν εκπνεύσει και η εξάμηνη παράταση που είχε δοθεί. Η Μεικτή Επιτροπή που ασχολούνταν με την Συνθήκη Εγκαθίδρυσης έφτασε σε συμφωνία την 1^η Ιουλίου του 1960, η οποία υπεγράφη πέντε ημέρες αργότερα. Η Συμφωνία περιελάμβανε ότι οι βάσεις θα περιοριζόταν στα 99 τετραγωνικά μίλια από τα 170 που ήθελαν οι Άγγλοι, αλλά, σε ανταπόδοση, εξασφάλισαν κάποια ευαισθητα, για τους ίδιους, στρατηγικά σημεία σε όλη την Κύπρο (Κληρίδης, 1988: 105-108).

Η καθυστέρηση στην ολοκλήρωση των Συμφωνιών, στα πλαίσια των τριών Μεικτών Επιτροπών, οδήγησε στην κατ' επανάληψη αναβολή των πρώτων βουλευτικών εκλογών και των εκλογών για τις δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις. Οι βουλευτικές εκλογές, εν τέλει, διεξήχθησαν στις 31 Ιουλίου 1960 και, από τις 35 έδρες που αναλογούσαν στην ελληνοκυπριακή κοινότητα της Κύπρου 30 βουλευτές εξέλεξε το Πατριωτικό Μέτωπο υπό την καθοδήγηση του Μακαρίου και πέντε το ΑΚΕΛ. Λόγω του εκλογικού πλειοψηφικού συστήματος ευνοούνταν το μεγαλύτερο κόμμα που ήταν το Πατριωτικό Μέτωπο. Έτσι, το ΑΚΕΛ αναγκάστηκε να συμμαχήσει με τον Μακάριο προεκλογικά για να μην μείνει εκτός της νέας Βουλής.

Κατά τον ίδιο τρόπο εκλέχθηκαν και τα 26 μέλη της ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης στις εκλογές της 7^{ης} Αυγούστου όπου, το Πατριωτικό Μέτωπο παρεχώρησε στο ΑΚΕΛ τρεις έδρες όπως επίσης και από μια έδρα στις θρησκευτικές μειονότητες των Αρμενίων, Μαρωνιτών και Λατίνων. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα στη Βουλή, εξέλεξε 15 βουλευτές οι οποίοι προέρχονταν εξ ολοκλήρου από το Τουρκικό Εθνικό Μέτωπο του Κουτσιούκ. Τις 30 έδρες της τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης, κατέλαβαν και πάλι μέλη του ίδιου πολιτικού σχηματισμού (Τζερμιάς, 2001: 356-361).

Στο τέλος της μεταβατικής περιόδου και λίγες μέρες πριν την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας η Αγγλία προέβη σε δύο πράξεις, τυπικού συνταγματικού χαρακτήρα, οι οποίες θεμελίωσαν την ανεξαρτησία και τη διεθνή υπόσταση της Κύπρου ως νέο κράτος. Αρχικά στις 29 Ιουλίου 1960, το Βρετανικό Κοινοβούλιο, στη νομοθετική εξουσία του οποίου ανήκε η Κύπρος ως αποικία, ψήφισε τον Περί Κύπρου Νόμο (Cyprus Act) και με βάση αυτόν εξουσιοδοτούσε τη βασίλισσα της Αγγλίας να εκδώσει «Διάταγμα εν Συμβουλίω» με το οποίο θα καθοριζόταν η ημερομηνία που θα ξεκινούσε επίσημα η ισχύς του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας (Αιμιλιανίδης, 2013: 6-7).

Σύμφωνα με τον Αδαμίδη (2004: 4) «...η μεθοδολογία σύστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας ως νέου κράτους, υποκείμενου του Διεθνούς Δικαίου, συνίστατο στη μεταβίβαση (*devolution*) της κυριαρχίας από την προηγούμενη κυρίαρχη αποικιακή οντότητα (Μεγάλη Βρετανία) στη νέα κρατική οντότητα, την Κυπριακή Δημοκρατία». Ο Περί Κύπρου Νόμος, προέβλεπε, μεταξύ άλλων, την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως ανεξάρτητη και κυρίαρχη χώρα πάνω στην οποία η Βρετανία δεν θα είχε οποιαδήποτε δικαιοδοσία. Επίσης, καθόριζε ότι η εδαφική επικράτεια της Κυπριακής Δημοκρατίας θα εκτεινόταν σε ολόκληρο το νησί εκτός από τις δύο περιοχές των κυρίαρχων αγγλικών βάσεων (*sovereign base areas*).

Το Διάταγμα εν Συμβουλία, που εκδόθηκε στις 3 Αυγούστου, ανέφερε ότι, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας θα ήταν αυτό που είχε υπογραφεί στην Άγκυρα στις 28 Ιουλίου 1960 στην ελληνική και τουρκική γλώσσα και ότι θα τεθεί σε ισχύ στις 16 Αυγούστου 1960 οπότε η Κύπρος θα κηρυχθεί ανεξάρτητη (Soulioti 2006: 107).

4.2 Τα χαρακτηριστικά του Συντάγματος της Κύπρου

Όπως αναφέρθηκε, το Σύνταγμα της Κύπρου βασίστηκε στις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου και οι βασικές του πρόνοιες ενσωματώθηκαν σε αυτό όπως είχαν συμφωνηθεί το 1959. Πολλές από τις προβλέψεις του χαρακτηρίστηκαν θεμελιώδεις και μη υποκείμενες σε αναθεώρηση, εξέλιξη η οποία αμφισβητούσε την λαϊκή κυριαρχία. (Hatzimihail, 2013: 48-49). Ο συμβιβασμός της Ζυρίχης οδήγησε σε ένα αυστηρό Σύνταγμα, όπου τα θεμελιώδη άρθρα του και η πρόνοια του για διπλή πλειοψηφία των 2/3 των βουλευτών για ψήφιση κάποιων τροποποιητικών νόμων, εξασφάλιζε τη διατήρηση της κατάστασης στα πλαίσια των συμφερόντων των αναμειγμένων μεγάλων δυνάμεων. Η έντονη πολιτική χροιά που είχαν οι Συμφωνίες, καθόρισαν και τον δικαιοκτικό προσανατολισμό που θα αποκτούσε το Σύνταγμα.

Έτσι το Σύνταγμα της Κύπρου στηρίχθηκε στη λογική της εξισορρόπησης των συμφερόντων της κάθε κοινότητας (Βασιλακάκης, Παπασάββας, 2002: 41-42, 68). Οι ιδιαιτερότητες του δε, συνίστανται στις έννοιες του δοτού, του πολύ αυστηρού και πολύπλοκου, αντίθετο με τη δημοκρατική αρχή και έντονα διαχωριστικού των δύο κοινοτήτων. (Βασιλακάκης, Παπασάββας, 2002: 119-120).

Η διάρθρωση του Συντάγματος διέπεται σε όλες τις παραμέτρους του από τον διαχωρισμό του λαού σε δύο κοινότητες ενώ παράλληλα η έννοια του λαού καταργείται στη βάση της φυλετικής και της θρησκευτικής καταγωγής. Κατ' αυτή τη φιλοσοφία, δημιουργούνται πολύπλοκοι μηχανισμοί ελέγχων με σκοπό να ισοροπήσουν την δύναμη της πλειοψηφίας με την τεχνητή αύξηση της πολιτικής και πολιτειακής ισχύος που παρέχεται στους Τουρκοκύπριους (Νικολάου, 2000: 18-21).

Η πολυπλοκότητα της φιλοσοφίας του Συντάγματος το καθιστά ιδιαίτερα λεπτομερές εις βάρος της λειτουργικότητας του. Στην προσπάθεια του να κατοχυρώσει τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, το Σύνταγμα δημιουργεί συνθήκες που δεν επιτρέπουν την συμβίωση και την συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της διχοτόμησης της δικαιοσύνης με τα Κοινοτικά Δικαστήρια όπως και τα Δικαστήρια Γενικής Δικαιοδοσίας, των οποίων η σύνθεση εξαρτάται από την κοινοτική προέλευση των διαδίκων. Ακόμα ένα παράδειγμα διαχωριστικής τάσης είναι η ύπαρξη δύο Κοινοτικών Συνελεύσεων. (Βασιλακάκης, Παπασάββας, 2002: 121-124).

4.3 Τα πρώτα βήματα της ανεξάρτητης Κύπρου

Στις 16 Αυγούστου 1960, οπότε ανακηρύχθηκε και επίσημα η Κύπρος ως ανεξάρτητο κράτος, συνοδεύτηκε από την υπογραφή των Συνθηκών Εγκαθίδρυσης, Εγγύησης και Συμμαχίας καθώς και του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Την ίδια μέρα ακολουθήθηκε το τελετουργικό μέρος της ανακήρυξης με την εγκατάσταση του Μακαρίου και του Κουτσούκ ως Προέδρου και Αντιπροέδρου αντίστοιχα. Επίσης, υπεστάλη η βρετανική σημαία από το Κυβερνείο, το οποίο με την ανάρτηση της σημαίας της Κύπρου, μετονομάστηκε σε Προεδρικό Μέγαρο. Ταυτόχρονα, με την αποχώρηση του τελευταίου Άγγλου Κυβερνήτη από την Κύπρο, κατέφθαναν στο νησί δύο στρατιωτικά σώματα με βάση τη Συνθήκη Συμμαχίας (Soulioti, 2006: 109-10).

Η διεθνής υπόσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας μετουσιώθηκε με την ένταξη της σε Διεθνείς Οργανισμούς. Στις 21 Σεπτεμβρίου 1960 έγινε μέλος του ΟΗΕ και τους επόμενους μήνες ακολούθησε η ένταξη στη Βρετανική Κοινοπολιτεία, στο Συμβούλιο της Ευρώπης και τον Ιούνιο του 1961 προσχώρησε στο Κίνημα των Αδεσμεύτων ως ιδρυτικό μέλος. (Λάμπρου, 2008: 77). Η κίνηση του Μακαρίου να εντάξει την Κύπρο στους Αδεσμεύτους, δημιούργησε αντιπαράθεση μεταξύ του ιδίου και του αντιπροέδρου Κουτσούκ. Η πολιτική κρίση εκτονώθηκε όταν η Τουρκία συμβούλευσε τον Κουτσούκ να μην ασκήσει veto στην απόφαση του Μακαρίου. Ο Μακάριος πίστευε ότι, εντός του Κινήματος, η Κύπρος θα έβρισκε μεγαλύτερη υποστήριξη, παρά στο NATO όπου η Τουρκία είχε μεγάλη επιρροή.

Έχοντας κατά νου την αλλαγή προνοιών του Συντάγματος, ο Μακάριος πίστευε ότι θα ήταν επωφελής η δράση του κράτους στους κόλπους των Αδεσμεύτων. Από την άλλη, η Τουρκία δεν απέτρεψε αυτή την εξέλιξη διότι πιθανό να πίστευε ότι εντός του NATO η Κύπρος δεν θα

μπορούσε να πετύχει αλλαγή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου και αν υφίσταντο τέτοια επιδίωξη, η Τουρκία δεν θα μπορούσε να δράσει εναντίον μιας άλλης χώρας μέλους της συμμαχίας, χωρίς την εκ των προτέρων έγκριση των συμμάχων της (Κληρίδης, 1988: 133-136).

Οι ΗΠΑ δεν ενοχλήθηκαν από αυτή την εξέλιξη αφού πίστευαν ότι η Κύπρος δεν είχε κάτι σημαντικό να προσφέρει στη συμμαχία ενώ δεν προδιαγραφόταν για το NATO οποιοδήποτε αρνητικό αποτέλεσμα εξαιτίας αυτού του γεγονότος. Επίσης η Αγγλία δέχθηκε ευνοϊκά αυτή την εξέλιξη διότι θα διατηρούσε τις βάσεις υπό τον αποκλειστικό έλεγχο της. Με αυτή του την πολιτική κίνηση ο Μακάριος παρέκαμψε την Συμφωνία Κυριών μεταξύ των πρωθυπουργών Καραμανλή και Μεντερές η οποία προέβλεπε την από κοινού προσπάθεια Ελλάδας και Τουρκίας για ένταξη της Κύπρου στο NATO (Λάμπρου, 2008: 78-81).

4.4 Τα ζητήματα τριβής μεταξύ των δύο κοινοτήτων

Ο πρώτος χρόνος της νέας Κυβέρνησης είχε θετικό πρόσημο, με τον Μακάριο και τον Κουτσιούκ να συνεργάζονται υποδειγματικά. Η Βουλή, με καλή συνεργασία μεταξύ των βουλευτών των δύο κοινοτήτων, έφερε εις πέρας ένα πολύ μεγάλο όγκο εργασίας. Παρόλα αυτά, η έλλειψη κοινού οράματος για το μέλλον της Κύπρου σε συνδυασμό με προβληματικές προβλέψεις του Συντάγματος, οι οποίες αφορούσαν θέματα που δεν επιλύθηκαν κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, δημιούργησαν αποσταθεροποίηση και καχυποψία μεταξύ των δύο κοινοτήτων και έκαναν την εφαρμογή του Συντάγματος δύσκολο εγχείρημα (Markides, 2009: 214-215).

Η δυσκολία για την αντιμετώπιση των δυσεπίλυτων προβλημάτων που κληρονόμησε η νέα κυβέρνηση εδραζόταν στην βασική φιλοσοφία η οποία διέτρεχε το Σύνταγμα που ήταν ο διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων. Αυτή η φιλοσοφία που είχε σκοπό να διασφαλίσει την τουρκοκυπριακή μειονότητα επέβαλε στο Σύνταγμα, σε πολλά του σημεία, διαχωριστικά στοιχεία και πολύπλοκα τεχνάσματα με αποτέλεσμα να διατηρούν τα στοιχεία του διαχωρισμού, της πολυπλοκότητας και της, εν γένει, ακαμψίας του Συντάγματος (Soulioti, 2006: 115).

Η βασική φιλοσοφία του διαχωρισμού των δύο κοινοτήτων εκφράζεται μέσα στο Σύνταγμα πάνω σε τέσσερις κύριους άξονες ως ακολούθως:

- ✓ Αναλλοίωτα βασικά άρθρα εγγυημένα από ξένες δυνάμεις,
- ✓ πολιτικός και συνταγματικός διαχωρισμός των κοινοτήτων,
- ✓ πολιτική και, σε μεγάλο βαθμό, συνταγματική εξίσωση της μειονότητας του 18% με την πλειονότητα του 82% και
- ✓ δικαίωμα επέμβασης ξένων δυνάμεων σε καθαρά εσωτερικές υποθέσεις ενός κυρίαρχου κράτους (Κληρίδης, 1988: 123-124).

Τα πλέον βασικά θέματα που αναδείχθηκαν συνεπεία της έντασης και της καχυποψίας και οπωσδήποτε της πολυπλοκότητας του Συντάγματος ήταν τέσσερα:

- α) η φορολογία και οι χωριστές πλειοψηφίες στη Βουλή,
- β) η εφαρμογή της ποσόστωσης του 70 : 30 στη δημόσια υπηρεσία,
- γ) η δημιουργία στρατού και
- δ) η δημιουργία χωριστών δήμων (Soulioti, 2006: 134).

4.4.1 Φορολογία και εξάσκηση του δικαιώματος για χωριστές πλειοψηφίες

Σύμφωνα με το άρθρο 78 Σ., όλοι οι νόμοι και οι αποφάσεις της Βουλής ψηφίζονται με απλή πλειοψηφία των παρόντων βουλευτών. Εξαιρέση αποτελούν, η τροποποίηση του εκλογικού νόμου, η ψήφιση νόμου που αφορά τα δημαρχεία και κάθε νόμου που επιβάλλει φόρους ή τέλη. Για τα θέματα αυτά απαιτείται απλή πλειοψηφία ανάμεσα στους βουλευτές της κάθε κοινότητας ξεχωριστά (Αδαμίδης, 2004: 146).

Ενώ για την τουρκοκυπριακή κοινότητα η συνταγματική αυτή διάταξη διασφάλιζε τα δικαιώματα της και την προστάτευε από πιθανή επιβολή εκ μέρους της πλειοψηφίας δυσμενών για τη μειοψηφία φορολογικών νόμων, χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά για εξυπηρέτηση άλλων σκοπιμοτήτων. Εξαρχής πάντως, αυτή η πρόνοια του Συντάγματος ήταν αντιδημοκρατική νοουμένου ότι υπήρχε συνταγματική πρόβλεψη που έδινε το δικαίωμα στον τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο να αναπέμψει ένα νόμο στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο με την αιτιολογία ότι συνιστούσε διάκριση εις βάρος της κοινότητας του (Κληρίδης, 1988: 126-127).

Οι φορολογικοί νόμοι δεν είχαν συμφωνηθεί κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου και ενόψει αυτού του γεγονότος, σύμφωνα με το Σύνταγμα, οι προηγούμενοι νόμοι θα ίσχυαν μέχρι τις 31/12/1960. Λόγω του ότι η πρόβλεψη για την ημερομηνία αυτή τέθηκε στο Σύνταγμα με δεδομένο ότι η μεταβατική περίοδος θα έληγε στις 19/02/1960 και δεν άλλαξε η πρόνοιά του μετά την καθυστέρηση στη σύσταση της Δημοκρατίας κατά έξι μήνες, δεν υπήρχε επαρκής χρόνος για ετοιμασία των νομοσχεδίων για τη φορολογία. Οι Ελληνοκύπριοι ετοίμασαν ένα νομοσχέδιο που προέβλεπε την εξάμηνη παράταση του ισχύοντος νόμου. Αφού αντέδρασαν οι βουλευτές της τουρκικής κοινότητας κατατέθηκε συμβιβαστική πρόταση για τρίμηνη παράταση η οποία τελικά ψηφίστηκε.

Όταν εξέπνευσε η παράταση ζητήθηκε εκ νέου παράταση για άλλους τρεις μήνες αφού δεν είχαν ολοκληρωθεί τα νομοσχέδια. Όμως οι τουρκοκύπριοι βουλευτές αντέδρασαν πιο έντονα αυτή τη φορά και κατέστησαν σαφές ότι δεν συναινούν λόγω της δυσφορίας τους για την μη εφαρμογή της συμφωνημένης ποσόστωσης στον δημόσιο τομέα και στους δήμους. Έπειτα από πιέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς και προ του φάσματος της κατάρρευσης της οικονομίας αντιπρότειναν παράταση δύο μηνών. Τελικά η μια κοινότητα καταψήφισε την πρόταση της άλλης και επήλθε οριστικό αδιέξοδο.

Αντιδρώντας στη διαφαινόμενη παράλυση του κράτους, ο Μακάριος αποφάσισε την συνέχιση της επιβολής και είσπραξης των φόρων από τις αρμόδιες αρχές με βάση το προϊσχύον καθεστώς. Για να δώσει νομιμότητα στην απόφαση του, εξαγγέλλοντας την, την 1^η Απριλίου 1961, ανέφερε ότι το Σύνταγμα υφίσταται για την Πολιτεία και όχι η Πολιτεία για το Σύνταγμα, ενώ επικαλέστηκε το αξίωμα ότι ο υπέρτατος νόμος είναι η σωτηρία της πατρίδας (Λοττίδης, 2009: 93).

Το σκηνικό με αφορμή το άρθρο 78 παράγραφος 2 Σ., επαναλήφθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 1961 όταν οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές καταψήφισαν νομοθεσία που αφορούσε το φόρο εισοδήματος και περιελάμβανε μεγαλύτερη επιβάρυνση των πλουσίων και δυνατότητα επενδύσεων από ξένες εταιρείες (Λοττίδης, 2009: 93). Το νομοσχέδιο που απεστάλη στη Βουλή, είχε εγκριθεί ομόφωνα από το Υπουργικό Συμβούλιο και η ελληνοκυπριακή πλευρά επιθυμούσε διακαώς την ψήφιση του διότι θα διευκόλυνε την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές, όμως, δεν επιθυμούσαν την μονιμότητα που υπήρχε στο νομοσχέδιο. Θα το ψήφιζαν μόνο εάν είχε προσωρινό χαρακτήρα ούτως ώστε να έχουν την ευκαιρία με την εκπνοή κάθε φορά της ισχύος του νόμου να εκβιάζουν την ελληνοκυπριακή πλευρά με στόχο να ικανοποιούνται οι αξιώσεις που είχαν για την αυστηρή τήρηση των

προνοιών του Συντάγματος στα θέματα που τους αφορούσαν όπως αυτά των χωριστών δημαρχείων, της ποσόστωσης στη Δημόσια Υπηρεσία και της δημιουργίας στρατού.

Αρχικά, το 1962, η ελληνική Κυβέρνηση όσο και στη συνέχεια ο Μακάριος, προέβηκαν σε δηλώσεις εγείροντας το θέμα ενώπιον της Άγκυρας. Εισέπραξαν κατανόηση στα παράπονα που εξέφρασαν αλλά ταυτόχρονα η Τουρκία έθεσε ως προϋπόθεση την προώθηση της λειτουργίας ξεχωριστών τουρκοκυπριακών δημαρχείων. Στο μεταξύ, η ελληνοκυπριακή πλευρά μέσω της Κοινοτικής Συνέλευσης που ήταν αρμόδια για την εισπραξη φόρου για τα εκπαιδευτικά θέματα, επιφορτίστηκε και με την εισπραξη του φόρου εισοδήματος από τους Ελληνοκύπριους (Λάμπρου, 2008: 87-88).

Ένα άλλο σοβαρό ζήτημα που προέκυψε ήταν οι επιχορηγήσεις προς τις δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις. Τα χρηματικά ποσά που λάμβαναν από την Κυβέρνηση, αναλογικά προς τον πληθυσμό των δύο κοινοτήτων, δεν ήταν αρκετά για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών τους με αποτέλεσμα οι συνελεύσεις να επιβάλλουν επιπλέον φορολογίες στους πολίτες χωρίς όμως να κατορθώνουν να καλύπτουν τον απαιτούμενο προϋπολογισμό τους. Το θέμα αυτό ήταν άμεσα συνδεδεμένο από την κοινότητα των Τουρκοκυπρίων, με την ψήφιση των φορολογικών νόμων αφού πρώτα ήθελαν να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα της κοινότητας τους μέσα από την παροχή μεγαλύτερης οικονομικής στήριξης από το κράτος. Μέσα από τις συζητήσεις που ακολούθησαν διαφάνηκε ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν ήταν έτοιμη να αυξήσει την βοήθεια που έδινε στις συνελεύσεις στη βάση της γενικότερης ποσόστωσης που τύγχαναν οι Τουρκοκύπριοι. Οι Ελληνοκύπριοι, επέμεναν να αυξήσουν την εισφορά του κράτους προς τις συνελεύσεις στη βάση της πληθυσμιακής αναλογίας, επικαλούμενοι ακόμα το γεγονός ότι η συνεισφορά των Τουρκοκυπρίων στα δημόσια έσοδα ήταν μικρότερη σε σχέση με τον πληθυσμό τους. Η αποτυχία συμφωνίας οδήγησε σε αδιέξοδο το θέμα όπως επίσης και τη ψήφιση της φορολογικής νομοθεσίας (Κληρίδης, 1988: 140-143).

4.4.2 Η ποσόστωση στη Δημόσια Υπηρεσία

Το άρθρο 123 Σ., στις δύο πρώτες παραγράφους του, αναφέρει ότι η Δημόσια Υπηρεσία θα αποτελείται από Έλληνες σε ποσοστό 70% και από Τούρκους σε ποσοστό 30%. Αυτή η κατανομή θα εφαρμόζεται σε όλες τις βαθμίδες της ιεραρχίας όπου είναι πρακτικά δυνατό (Αδαμίδης, 2004: 180). Η Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας, ένα δεκαμελές σώμα αποτελούμενο και αυτό από 7 Έλληνες και 3 Τούρκους, είχε την ευθύνη παρακολούθησης και ελέγχου της πορείας εφαρμογής της πρόνοιας για την κατ' αναλογία ποσόστωση στη Δημόσια Υπηρεσία. Όμως και η ίδια η Επιτροπή αντιμετώπισε λειτουργικά προβλήματα εξαιτίας της σύνθεσης της αφού οι εκπρόσωποι της λειτουργούσαν με γνώμονα την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της κοινότητας από την οποία προέρχονταν (Λοττίδης, 2009: 95).

Σύμφωνα επίσης με το άρθρο 124 Σ. για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας, οι αποφάσεις που αφορούσαν, μεταξύ άλλων, τις προσλήψεις και τις προαγωγές στη Δημόσια Υπηρεσία στις περιπτώσεις που η επιλογή θα γινόταν ανάμεσα σε Ελληνοκύπριο ή Τουρκοκύπριο, θα έπρεπε, όχι μόνο, να εξασφάλιζε την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών της Επιτροπής αλλά και να περιλαμβάνονται στην πλειοψηφία αυτή και δύο τουλάχιστον ψήφοι από Τουρκοκύπριους. Όταν αυτή η πλειοψηφία δεν επιτυγχανόταν τότε το θέμα παραπέμπονταν στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο προς εξέταση. (Αδαμίδης, 2004: 182-183).

Στην πράξη οι Ελληνοκύπριοι, μέλη της Επιτροπής, με τη δικαιολογία ότι δεν υπήρχαν αρκετοί προσοντούχοι Τουρκοκύπριοι για να καταλάβουν τις κενές θέσεις πρόσληψης και προαγωγής έρχονταν σε σύγκρουση με τα μέλη της άλλης κοινότητας, κατηγορώντας τους

για μεροληπτική στάση, ενώ, οι ίδιοι είχαν άτεγκτη στάση ως προς την απaráκλητη εκπλήρωση της πρόβλεψης για την εν λόγω ποσόστωση (Λοττίδης, 2009: 95).

Το όλο πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνταν αυτή η πρόνοια του Συντάγματος δημιουργούσε μια στρέβλωση την οποία προωθούσε η ανάγκη για ικανοποίηση της εκπλήρωσης του ποσοστού που βασιζόταν όχι στην πληθυσμιακή αναλογία και πολύ περισσότερο ούτε στην ικανότητα των υποψηφίων. Αντίθετα η τεχνητή κοινοτική κατανομή των θέσεων στη Δημόσια Υπηρεσία, η οποία δημιούργησε προβλήματα στη λειτουργία της, βασιζόταν στην εθνική και θρησκευτική προέλευση των υποψηφίων επιβάλλοντας διακρίσεις όχι μόνο στην ελληνοκυπριακή κοινότητα αλλά και στην τουρκοκυπριακή (Κληρίδης, 1988: 127-128, 139).

Παρά τις δυσκολίες στην εφαρμογή της αναλογίας, αυτή δεν ήταν τόσο αργή όσο υποστήριζαν οι Τουρκοκύπριοι. Κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, αυξήθηκε το ποσοστό συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων και, μέχρι την ανεξαρτησία διαμορφώθηκε στο 22.2%. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 1963 το ποσοστό είχε ανέλθει στο 25% ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τον Φεβρουάριο του 1963 το ποσοστό συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων στις ανώτατες βαθμίδες ήταν 27% . Μάλιστα, αν συνυπολογίσει κανείς την συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στην Αστυνομία και τη Χωροφυλακή, τότε το γενικότερο ποσοστό δημοσίων θέσεων που κατείχαν μέχρι τις 21 Δεκεμβρίου 1963, όταν και αποχώρησαν από την κυβερνητική μηχανή, ανέρχεται στο 28.3% έναντι 71.7% των Ελληνοκυπρίων (Soulioti, 2006: 165).

Άλλωστε, παρόλο που συζητήθηκε επανειλημμένα το ζήτημα ενώπιον της Βουλής, μόνο μια φορά ενεγράφηκε ως θέμα για συζήτηση. Στις 27 Απριλίου 1961 όταν θα συζητούνταν το θέμα από τον Αντιπρόεδρο της Βουλής Μουντερίσογλου, ο ίδιος εν τέλει το απέσυρε επισημαίνοντας ότι είχε αρχίσει να διαπιστώνεται ικανοποιητική πρόοδος επί του θέματος.

Ενδεικτική της πίεσης που ήθελαν οι τουρκοκύπριοι να ασκήσουν πάνω στην ελληνοκυπριακή πλευρά για το θέμα της Δημόσιας Υπηρεσίας, ήταν η αναπομπή του νόμου της Βουλής από τον Αντιπρόεδρο Κουτσιούκ που έγινε στις 2 Νοεμβρίου 1961 και αφορούσε την αποκατάσταση των δημοσίων υπαλλήλων που απομακρύνθηκαν από τη Δημόσια Υπηρεσία κατά τη διάρκεια του ανταρτοκρατικού αγώνα. Η αναπομπή του Αντιπροέδρου παρατηρούσε ότι, ενώ η συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στη διοίκηση είναι ακόμα στο 23%, η αποκατάσταση των ατόμων που αφορούσε το νομοσχέδιο είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία Ελληνοκύπριοι, με αποτέλεσμα να καταστεί δυσχερέστερη η θέση των Τουρκοκυπρίων στη δημόσια υπηρεσία. Έτσι, παρόλο που οι Τουρκοκύπριοι δεν διαφωνούσαν με την ουσία του νομοσχεδίου, το καταψήφισαν και πάλι.

4.4.3 Η δημιουργία κυπριακού στρατού

Το άρθρο 129 Σ. προβλέπει ότι, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει στρατό δύο χιλιάδων ανδρών ο οποίος θα αποτελείται σε ποσοστό 60% από Ελληνοκύπριους και σε ποσοστό 40% από Τουρκοκύπριους. Οπωσδήποτε, ένας στρατός μιας τόσο μικρής δύναμης δεν θα μπορούσε να αποτελέσει μια ισχυρή αμυντική προστασία. Το μόνο βέβαιο είναι ότι θα αποτελούσε μια εθιμοτυπική παρουσία, ένα ρόλο που θα μπορούσε κάλλιστα να αναλάβει η Αστυνομία. Η τουρκοκυπριακή ηγεσία το ανήγαγε σε ζήτημα διαχωρισμού των δύο κοινοτήτων. (Soulioti, 2006: 165).

Η ελληνοκυπριακή πολιτική ηγεσία υποστήριξε ότι όλες οι μονάδες του στρατεύματος θα έπρεπε να ήταν μεικτές ενώ οι Τουρκοκύπριοι τοποθετήθηκαν ως προς το ότι ο στρατός θα έπρεπε να ήταν μεικτός μόνο στις ανώτερες μονάδες και στις μικρές μονάδες, από τον λόχο δηλαδή και κάτω, να είναι δύο ξεχωριστές στη βάση κοινοτικών κριτηρίων. Αν και είχε ξεκινήσει η κατάταξη στις 2 Μαρτίου 1961 με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για

μεικτή σύνθεση του στρατού, η τουρκοκυπριακή πλευρά αντέδρασε με αναπομπή του νόμου από τον Αντιπρόεδρο. Τα επιχειρήματα τους ήταν ότι, λόγω διαφορετικής γλώσσας και θρησκείας θα ήταν εμπόδιο στη μεικτή σύνθεση του στρατού και παράλληλα θα είχε αρνητικό αντίκτυπο στην πειθαρχία του στρατού. Όταν το υπουργικό επέμεινε στην προηγούμενη απόφαση του, ο Αντιπρόεδρος, στις 20 Οκτωβρίου 1961 άσκησε το δικαίωμα veto. Κατόπιν της ανατροπής της απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου, ο Μακάριος εγκατέλειψε την προσπάθεια για δημιουργία στρατού. Όπως και σε άλλα ζητήματα που αναφύηκαν, έτσι και στο θέμα του στρατού, οι προτεραιότητες και οι στόχοι της κάθε κοινότητας ήταν σε διαφορετικές κατευθύνσεις. Οι Ελληνοκύπριοι δεν είδαν ποτέ θετικά τη δημιουργία στρατού καθώς δεν ήθελαν ποτέ να δουν τους Τουρκοκύπριους να εξοπλίζονται, και επιπλέον θεωρούσαν ότι θα είχε υψηλό κόστος. Από την άλλη, οι Τουρκοκύπριοι πίστευαν ότι ο στρατός θα τους αναβάθμιζε ως οντότητα και θα τους έδινε μια ισχύ που θα τους προσέφερε ασφάλεια έναντι οποιαδήποτε επιβολής της πλειοψηφίας που θα εκδηλωνόταν εναντίον τους.

4.4.4 Το ζήτημα των χωριστών δήμων

Η τοπική αυτοδιοίκηση στην Κύπρο ήταν ιστορικά το μόνο πεδίο στο οποίο οι κάτοικοι του νησιού μπορούσαν να συμμετέχουν κάτω από την αγγλική κυριαρχία. Οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι των δύο κοινοτήτων μέχρι την εποχή που ξεκίνησε ο αγώνας της ΕΟΚΑ, ασκούσαν τη διοίκηση των δήμων και σε αυτούς πλειοψηφούσαν οι Ελληνοκύπριοι. Όταν ξέσπασε ο ανταποικιακός αγώνας οι Ελληνοκύπριοι δήμαρχοι και σύμβουλοι μέσω των θέσεων τους, προωθούσαν την ιδέα της ένωσης.

Η δραστηριότητα αυτή των τοπικών αρχόντων της ελληνοκυπριακής κοινότητας παρά το ότι, δεν στρεφόταν εναντίον των Τουρκοκυπρίων, τους έδωσε την αφορμή να εκφράσουν στην

αγγλική διοίκηση την δυσαρέσκεια τους. Από το 1955 κιόλας έθεσαν κάποια αιτήματα ενώπιον των Άγγλων τα οποία, μεταξύ άλλων, ήταν η απευθείας εκλογή των δημάρχων από τους πολίτες και όχι το δημοτικό συμβούλιο, η επίσημη χρήση της τουρκικής γλώσσας στις συζητήσεις των δημοτικών συμβουλίων και η σύσταση παραρτημάτων των δημαρχείων στους τουρκικούς τομείς των πόλεων. Από τον Μάιο του 1957, όταν οι Βρετανοί έκαναν στροφή στην πολιτική τους για το κυπριακό πρόβλημα προς την αυτοδιάθεση, η Τουρκία ενέτεινε τις πιέσεις της για να πετύχει χωριστή αυτοδιάθεση και να επανακτήσει με αυτό τον τρόπο τον έλεγχο πάνω στην Κύπρο με απώτερο σκοπό τη διχοτόμηση.

Ενθαρρυμένοι από την Άγκυρα οι Τουρκοκύπριοι δημοτικοί σύμβουλοι των πέντε μεγάλων πόλεων παραιτήθηκαν ομαδικά τον Ιούνιο του 1957. Η συνεχής και ενισχυόμενη ανάμειξη της Τουρκίας στα εσωτερικά των Τουρκοκυπρίων, τους μετέτρεψε γρήγορα σε όχημα προς επίτευξη των επιδιώξεων της. Έτσι τον Ιούνιο του 1958 ξέσπασαν βιαιοπραγίες εναντίον Ελληνοκυπρίων σε περιοχές που ήλεγχαν οι Τουρκοκύπριοι, με αποτέλεσμα να κατασχέσουν πολλές περιουσίες και ταυτόχρονα να εκδιωχθούν εκατοντάδες Ελληνοκύπριοι από τις οικίες τους. Ταυτόχρονα, με εκφοβιστικές μεθόδους, οι Τουρκοκύπριοι ηγέτες απαγόρευσαν τις συναλλαγές με τους Ελληνοκύπριους. Αμέσως μετά, τον Ιούλιο του 1958 οι Τουρκοκύπριοι ίδρυσαν ανεπίσημα δημοτικά συμβούλια στις μεγάλες πόλεις τα οποία έθεταν *de facto* διαχωρισμούς στις δημοτικές περιοχές. Η εξαργύρωση της απόπειρας δικοινοτικού διαχωρισμού ήταν, η εν μέρει, νομιμοποίηση από τον κυβερνήτη Φούτ του *status quo* που προέκυψε από τις παράνομες ενέργειες των Τουρκοκυπρίων (Markides, 2009: 45-87).

Το πλέον ακανθώδες θέμα στις συζητήσεις της Μεικτής Συνταγματικής Επιτροπής κατά την μεταβατική περίοδο ήταν ο διαχωρισμός των πέντε μεγάλων δήμων της Κύπρου. Ο Νόμος 33/59 της αποικιακής διοίκησης, ως κερτημένο της τουρκοκυπριακής κοινότητας, με τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου εισήχθη με το άρθρο 20 στη βασική διάρθρωση του

Συντάγματος. Η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν αξιολόγησε ορθά τις διαστάσεις του ζητήματος και την σημασία που είχε για τους Τουρκοκύπριους, όπως και τις πρακτικές δυσκολίες στην εφαρμογή του. Ο γεωγραφικός διαχωρισμός των δήμων δεν ήταν αποδεκτός από τους Ελληνοκύπριους διότι υπήρχε φόβος ότι θα οδηγούσε σε διχοτόμηση. Επειδή, κατά την μεταβατική περίοδο, δεν κατέληξαν σε συμφωνία οι δύο κοινότητες το θέμα ανατέθηκε με βάση το άρθρο 173 του Συντάγματος στον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο ώστε να έρθουν σε συμφωνία για λειτουργία χωριστών δήμων αφήνοντας ένα μεταβατικό στάδιο έξι μηνών από την θέση σε ισχύ του Συντάγματος οπότε θα εφαρμοζόταν ο προηγούμενος νόμος (Τζερμιάς, 2001: 330-334).

Το άρθρο 173 Σ. διαλαμβάνει ότι θα δημιουργηθούν χωριστοί δήμοι από τους Τουρκοκύπριους στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις, Λευκωσία, Λεμεσό, Αμμόχωστο, Λάρνακα και Πάφο, αλλά τέσσερα χρόνια μετά την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος, το ζήτημα θα επανεξεταστεί κατά πόσο ο θεσμός αυτός θα συνεχίσει ή όχι. Το άρθρο 177 Σ. προνοούσε ότι κάθε δήμος των πέντε πόλεων θα έχει αρμοδιότητα και θα λειτουργεί εντός των ορίων που θα καθοριστούν για τον κάθε δήμο (Αδαμίδης, 2004: 231, 234). Επίσης το εν λόγω άρθρο δημιουργούσε υπόνοιες για εδαφικό διαχωρισμό μεταξύ των δήμων, όμως η παράγραφος 2 του άρθρου 173 αναιρούσε εν μέρει την παραπάνω άποψη αφού προέβλεπε εκλογή των συμβουλίων από τους Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους εκλογείς αντίστοιχα. (Τζερμιάς, 2001: 334).

Η συνταγματική διάταξη για τους χωριστούς δήμους ήταν πολύ σημαντικό εργαλείο για τους Τουρκοκύπριους διότι τους προσδιόριζε ως μια ξεχωριστή οντότητα στα πλαίσια της ανεξάρτησης από την κεντρική εξουσία. Θεωρούνταν, ως ένα μέτρο προστασίας τους και παράλληλα, ως μοχλός πίεσης προς την ελληνοκυπριακή πλευρά. Οι Ελληνοκύπριοι, έχοντας υπόψη ότι οι χωριστοί δήμοι, μέσα από τον εδαφικό διαχωρισμό, θα αποτελούσαν την

απαρχή της διχοτόμησης, προέτασαν, ως επιχειρήματα, για την μη εφαρμογή του άρθρου αυτού, το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι δεν υπήρχε οποιοσδήποτε διαχωρισμός στις πόλεις οι οποίες κατοικούνταν ανάμεικτα. Επικαλούνταν ακόμα τον διπλασιασμό των υποδομών και του προσωπικού και την αύξηση των δαπανών που θα επέφερε η εφαρμογή της συνταγματικής διάταξης. Παρά τις συνεχείς παρατάσεις που ψηφίζονταν από τη Βουλή για το θέμα αυτό, δεν βρέθηκε πρόσφορη λύση.

Τον Μάρτιο του 1962, ο Μακάριος κατέθεσε ένα σχέδιο για ενοποίηση των δημαρχείων με εξασφαλισμένη την τουρκοκυπριακή αντιπροσώπευση, το οποίο όμως δεν έγινε αποδεκτό από την μειοψηφία καθώς δεν απαντούσε στο αίτημα της για πλήρη εδαφικό διαχωρισμό. Ακολούθως οι Ελληνοκύπριοι καταψήφισαν στη Βουλή την ανανέωση της ισχύος του παλαιού νόμου για τα χωριστά δημαρχεία. Σε αντιδιαστολή, οι Τουρκοκύπριοι παρακάμπτοντας την αδυναμία να επιβληθούν στη Βουλή, αποφάσισαν μέσω της τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης, την διατήρηση των χωριστών δήμων.

Το Υπουργικό Συμβούλιο, στις 2 Ιανουαρίου 1963, αποφάσισε την σύσταση Συμβουλίων Βελτιώσεων, τα οποία θα αντικαθιστούσαν τα δημαρχεία. Οι Τουρκοκύπριοι αντέδρασαν και παρέπεμψαν το θέμα στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο το οποίο τελικά ακύρωσε τόσο την απόφαση της τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης όσο και του Υπουργικού Συμβουλίου, τις οποίες χαρακτήρισε αντισυνταγματικές. Αποτέλεσμα δε όλων αυτών των γεγονότων ήταν να παραμείνει η εν λόγω πρόνοια του συντάγματος ανεφάρμοστη (Λοττίδης, 2009: 95-96).

Κεφάλαιο 5

Τα προβλήματα λειτουργικότητας του Συντάγματος

Η λειτουργικότητα του Συντάγματος βασιζόταν στην λανθασμένη αντίληψη που πήγαζε από τις Συνθήκες, ότι για την εξισορρόπηση της δύναμης της πλειοψηφίας από την μειοψηφία έπρεπε να δοθούν στην τουρκοκυπριακή κοινότητα τέτοιες δυνατότητες, υπερβολικά δυσανάλογες σε σχέση με την πληθυσμιακή τους υπόσταση με ένα εξισωτικό χαρακτήρα σε πολιτικό επίπεδο. Σε συνάρτηση με την αδυναμία μεταβολής βασικών άρθρων του Συντάγματος και την δυνατότητα επέμβασης των εγγυητριών δυνάμεων σε εσωτερικά θέματα που συνιστούσε παραβίαση της κυριαρχίας της Δημοκρατίας δημιουργούσαν την εικόνα ότι εν πολλοίς το Σύνταγμα δεν μπορούσε να λειτουργήσει με ομαλότητα.

Παρόλα αυτά, δεν ήταν αδύνατο να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες αν συνυπολογιστεί ότι πολλές επίμαχες πρόνοιες του Συντάγματος λειτούργησαν χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα όπως αυτές που αφορούσαν την διαρχία του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας αφού τα δικαιώματα παραπομπής νόμων που ψήφισε η Βουλή και της άσκησης veto χρησιμοποιήθηκαν ελάχιστες φορές. Επίσης οι από κοινού διορισμοί των Ανεξάρτητων Αξιωματούχων δεν αντιμετώπισαν προβλήματα. Επίσης η απονομή δικαιοσύνης παρά το ότι βασίστηκε στον, απαράδεκτο για τον θεσμό, δικοινοτικό διαχωρισμό που καλλιεργούσε την αντίληψη ότι η δικαστική εξουσία δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη και αντικειμενική

στην εκτέλεση των καθηκόντων της, εντούτοις λειτούργησε με σχετική ομαλότητα (Κληρίδης, 1988: 137-139).

Τα βαθύτερα πάντως αίτια που οδήγησαν στην δικοινοτική τριβή σε ότι αφορά τα ζητήματα που κυρίως αντιμετώπισε η Κυπριακή Δημοκρατία στα τρία πρώτα χρόνια, ήταν η αδυναμία, εκ μέρους της Ελληνοκυπριακής ηγεσίας ώστε να αποδεχθεί στην πραγματικότητα τις Συμφωνίες αυτές καθαυτές, και στην αντίπερα όχθη, η επιμονή των Τουρκοκυπρίων για την πιστή εφαρμογή του Συντάγματος που τους εξασφάλιζε τα δικαιώματά τους. Και αυτά βέβαια, σε ένα ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο όπου η κατάσταση στις σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων επιδειωνόταν λόγω της εθνικιστικής έξαρσης και μιας επικίνδυνης ρητορικής που απέβλεπε στον δικοινοτικό διαχωρισμό (Λοττίδης, 2009: 98-99).

5.1 Οι διαπραγματεύσεις για επίλυση των προβλημάτων

Στα τέλη του 1962 ανελήφθηκε μια προσπάθεια για επίλυση κάποιων ζωτικών θεμάτων στα οποία υπήρχε αδιέξοδο στα δύο πρώτα χρόνια λειτουργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των ηγεσιών των δύο κοινοτήτων ξεκίνησαν με αφορμή το μείζον πρόβλημα της φορολογίας. Το θέμα συζητήθηκε παράλληλα με την επιχορήγηση των Κοινοτικών Συνελεύσεων. Οι δαπάνες που αφορούσαν εκπαιδευτικά και άλλα προγράμματα της ελληνικής και τουρκικής συνέλευσης ήταν διπλάσιες από την επιχορήγηση που λάμβαναν κάθε χρόνο από το κράτος. Επιπρόσθετα οι φορολογίες που καθικόντως επέβαλλαν οι συνελεύσεις στον πληθυσμό της κάθε κοινότητας δεν αρκούσαν για να εξασφαλίσουν το σύνολο των αναγκών τους.

Η ελληνοκυπριακή πλευρά υπέβαλε πρόταση με βάση την οποία το κράτος θα κάλυπτε το σύνολο των αναγκών και των δύο Συνελεύσεων με αντάλλαγμα την μη άσκηση στη Βουλή του δικαιώματος των χωριστών πλειοψηφιών σε θέματα φορολογίας εκτός από τις περιπτώσεις που πραγματικά θίγονταν τα δικαιώματα της κοινότητας. Σε τέτοια περίπτωση θα προσέφευγε στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο για γνωμοδότηση. Ενώ υπήρξε καταρχήν συμφωνία, όταν επαναλήφθηκαν οι συνομιλίες η ελληνοκυπριακή ηγεσία επέμεινε ότι η νομιμοποίηση αυτών των προτάσεων θα βασίζεται σε τροποποίηση των επίμαχων προνοιών του Συντάγματος. Η τουρκοκυπριακή πλευρά δεν επιθυμούσε κάτι τέτοιο και ζήτησε όπως για να επιτευχθεί η δεσμευτικότητα επί της συμφωνίας να υπογραφεί ένα σχετικό πρωτόκολλο από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας, τους ομολόγους τους στη Βουλή και τους προέδρους των Κοινοτικών Συνελεύσεων. Ως αποτέλεσμα της διαφωνίας στο μέρος αυτό των διαπραγματεύσεων δεν συμφώνησαν οι δύο πλευρές (Λάμπρου, 2008: 89).

Όπως αναφέρει ο Κληρίδης (1988: 161), εκ των πρωταγωνιστών στις εν λόγω διαπραγματεύσεις, παρά το γεγονός ότι στα πλείστα προβλήματα υπήρχαν πρακτικές λύσεις, η τουρκική πλευρά δεν ήταν έτοιμη να δεχθεί συνταγματικές αναθεωρήσεις και η ελληνική πλευρά από την άλλη δεν ήταν έτοιμη να δεχθεί οποιαδήποτε λύση εκτός της συνταγματικής αναθεώρησης.

5.2 Οι παρασκηνιακές διαβουλεύσεις για αναθεώρηση του Συντάγματος

Το κυβερνών κόμμα του Πατριωτικού Μετώπου είχε προειδοποιήσει έγκαιρα τον Μακάριο για την αυξανόμενη δυσπιστία και καχυποψία που υφίστατο μεταξύ των δύο πλευρών. Έχοντας πλήρη επίγνωση αυτού του γεγονότος, ο Μακάριος γνώριζε επίσης τις πολεμικές

προετοιμασίες που συνεχίζονταν καθ' όλη τη διάρκεια των τριών πρώτων ετών της Δημοκρατίας και από τις δύο κοινότητες, οι οποίες δεν απέκλειαν την σύρραξη στο ενδεχόμενο της συνταγματικής αποσταθεροποίησης (Κληρίδης, 1988: 161) .

Στο εσωτερικό της ελληνοκυπριακής κοινότητας και άλλοι εξέφρασαν τις σοβαρές επιφυλάξεις που είχαν για τυχόν αναθεώρηση του Συντάγματος. Μεταξύ αυτών ήταν και το ΑΚΕΛ που παρότι ως θέμα αρχής υποστήριζε την επιδιωκόμενη αναθεώρηση, πίστευε ότι ως πρώτο βήμα θα έπρεπε να καταγγελθούν ενώπιον του ΟΗΕ οι Συνθήκες Συμμαχίας και Εγγύησης, κάτι όμως που σύμφωνα με τις θέσεις του ΑΚΕΛ δεν ήταν πρόσφορο να γίνει εκείνη την χρονική στιγμή αλλά παραπέμπονταν σε ένα ακαθόριστο χρονικό ορίζοντα. Παρά το γεγονός ότι το ΑΚΕΛ επεσήμανε στον Μακάριο τους κινδύνους που ελλόχευαν δεν επέμενε ταυτόχρονα ως κόμμα και στην πιστή εφαρμογή του Συντάγματος (Δίγκλης, 2006: 133-139). Η καταχρηστική χρησιμοποίηση όμως του δικαιώματος για χωριστές πλειοψηφίες στη Βουλή, στην κατεύθυνση της κατανήφισης της φορολογικής νομοθεσίας, ενίσχυσαν τις σκέψεις του Μακαρίου για την ανάγκη αλλαγών στο Σύνταγμα. Ο Μακάριος είχε από νωρίς εκφράσει με διάφορους τρόπους την άποψη ότι υπήρχε αυτή η αναγκαιότητα (Λάμπρου, 2008: 90-91).

Σε διεθνές επίπεδο, ο Μακάριος εξέφραζε την άποψη του για συνταγματική αναθεώρηση. Η απάντηση όμως που έπαιρνε από τις μεγάλες δυνάμεις ήταν αρνητική. Παρόλα αυτά συνέχιζε να επιμένει στην ορθότητα της σκέψης του και η ρητορική προς το εσωτερικό μέτωπο στο ελληνοκυπριακό ακροατήριο ευθυγραμμιζόταν με αυτή την πολιτική σκέψη. (Χατζηαντωνίου, 2007: 103-104). Η Τουρκία από την πλευρά της, παρά το ότι δεν ήταν ενάντια σε κάποιες αλλαγές που αποδεδειγμένα προέβαλλαν εμπόδια στη λειτουργία της Δημοκρατίας, δεν δεχόταν οποιαδήποτε αλλαγή χωρίς την συγκατάθεση της (Λάμπρου, 2008: 91-94).

Όσον αφορά την Ελλάδα, η θέση της ήταν σταθερή ως προς ήταν τη διατήρηση των Συμφωνιών και αντιτασσόταν σε οποιαδήποτε απόπειρα αναθεώρησης, διότι φοβόταν ότι θα έβλαπτε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ήταν οπωσδήποτε ενάντια σε μονομερή καταγγελία των Συμφωνιών και δήλωνε με σαφήνεια ότι ήταν θετική μόνο σε περίπτωση που πληρούνταν κάποιες προϋποθέσεις για συγκεκριμένα θέματα, όπως το ζήτημα των δήμων και των χωριστών πλειοψηφιών. Η μόνη πλευρά η οποία ενθάρρυνε το Μακάριο προς την επιδίωξη της αναθεώρησης ήταν αυτή της Αγγλίας. Ο πρόεδρος της Βουλής, διαβλέποντας τους κινδύνους, παράλληλα με τον εξοπλισμό όπλων των δύο κοινοτήτων, προειδοποίησε ότι ένα τέτοιο εγχείρημα ήταν άκαιρο και πρόωρο.

Ο Μακάριος όμως, είχε ήδη αποφασίσει να το αποτολμήσει και τον Αύγουστο του 1963 ζήτησε να πάρει γνωμοδότηση από διεθνούς εμβέλειας προσωπικότητες, σχετικά με τους κινδύνους που ελλόχευαν από την Συνθήκη Συμμαχίας και Εγγύησης, όσον αφορά τα επεμβατικά δικαιώματα. Η γνωμοδότηση ήταν σε γενικές γραμμές καθησυχαστική των ανησυχιών που υπήρχαν. Προτού προχωρήσει, όμως, ο Μακάριος τον Οκτώβριο του 1963, είχε επαφές με τον Βρετανό Υπατο Αρμοστή της Βρετανίας, Σερ Άρθουρ Κλαρκ για να βολιδοσκοπήσει τις βρετανικές αντιδράσεις πάνω σε ένα προσχέδιο αναθεωρήσεων που ετοίμασε η ελληνοκυπριακή πλευρά.

Ο Κλαρκ υπέδειξε ότι έπρεπε να περιοριστούν οι προτάσεις στις πιο επείγουσες αλλά δεν είχε ενδιασμούς ως προς την αναγκαιότητα και την ορθότητα του κειμένου που του παρουσιάστηκε. Ακολούθως συστάθηκε μια Επιτροπή η οποία, με βάση και τις εισηγήσεις του Κλάρκ ετοίμασε ένα σχέδιο 13 αναθεωρητικών σημείων που αποτελούσαν τις προτάσεις της ελληνοκυπριακής κοινότητας (Κληρίδης, 1988: 161-189).

Η Κυβέρνηση στην Ελλάδα του Ανδρέα Παπανδρέου, η οποία από την αντιπολιτευτική της στάση επέκρινε, μέχρι πρότινος, την Κυβέρνηση Καραμανλή για τις Συμφωνίες, ενίσχυσε και επιτάχυνε τις προθέσεις του Μακαρίου για προώθηση του σχεδίου του για τροποποιήσεις επί του Συντάγματος. Στο μεταξύ, η Αγγλία η οποία είχε ενημερωθεί επίσημα από τις 12 Νοεμβρίου 1963 για τις προθέσεις του Μακαρίου δεν αντέδρασε αρνητικά (Λάμπρου, 2008: 99-100).

5.3 Τα δεκατρία σημεία του Μακαρίου

Έτσι, λίγες μόνο μέρες μετά την αλλαγή σκυτάλης στην πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, στις 30 Νοεμβρίου 1963 ο Μακάριος, προέβηκε σε επίδοση ενός εγγράφου στον Αντιπρόεδρο Κουτσιούκ, το οποίο περιείχε τις προτάσεις του για αναθεώρηση. Το έγγραφο που επιδόθηκε και στους εκπροσώπους των τριών εγγυητριών χωρών είχε λεπτομερή ανάλυση και τεκμηρίωση των λόγων για τους οποίους ζητούνταν οι τροποποιήσεις αυτές. Το έγγραφο περιελάμβανε την αναφορά ότι το θέμα που εγείρονταν από την ελληνοκυπριακή κοινότητα ήταν εσωτερικό και για τον λόγο αυτό δεν υφίστατο οποιοδήποτε έρεισμα για παρέμβαση από ξένη χώρα. Τα 13 σημεία σε συντομία είναι τα ακόλουθα:

- 1) Να καταργηθεί το δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας.
- 2) Ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας να αντικαθιστά τον Πρόεδρο όταν απουσιάζει ή όταν δεν μπορεί να εξασκεί τα καθήκοντα του.
- 3) Ο Έλληνας Πρόεδρος της Βουλής και ο Τούρκος Αντιπρόεδρος, να εκλέγονται από ολόκληρη τη Βουλή και όχι ο καθένας ξεχωριστά από τα μέλη της κοινότητάς τους.

- 4) Ο Αντιπρόεδρος της Βουλής να αναπληρώνει τον Πρόεδρο της Βουλής όταν απουσιάζει ή δεν μπορεί να εξασκήσει τα καθήκοντα του.
- 5) Να καταργηθεί η συνταγματική πρόνοια για χωριστές πλειοψηφίες στη Βουλή για τη ψήφιση ορισμένων νόμων.
- 6) Να εγκαθιδρυθούν ενιαίοι Δήμοι.
- 7) Να ενοποιηθεί το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης.
- 8) Να καταργηθεί η διαίρεση των δυνάμεων ασφάλειας σε Αστυνομία και Χωροφυλακή.
- 9) Η αριθμητική δύναμη των δυνάμεων ασφαλείας να καθορίζεται με νόμο της Βουλής.
- 10) Οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι να συμμετέχουν στη Δημόσια Υπηρεσία στη βάση της πληθυσμιακής αναλογίας της κάθε κοινότητας.
- 11) Ο αριθμός των μελών της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας να μειωθεί από δέκα σε πέντε.
- 12) Όλες οι αποφάσεις της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας να παίρνονται με απλή πλειοψηφία.
- 13) Να καταργηθεί η ελληνική Κοινοτική Συνέλευση (Λάμπρου, 2008: 100-101).

Οι προτάσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς βασίζονταν σε πέντε κύριους άξονες. Ο πρώτος ήταν να καταργήσει τις εξουσίες του Αντιπροέδρου για συναπόφαση με τον Πρόεδρο στα θέματα διορισμών ανώτερων κρατικών αξιωματούχων και να εξουδετερώσει τα δικαιώματα της αρνησικυρίας σε αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου και αναπομπής νόμων της Βουλής. Ο δεύτερος, ήταν ο περιορισμός των υπερβολικών δικαιωμάτων που είχαν δοθεί στην τουρκοκυπριακή κοινότητα εις βάρος των Ελληνοκυπρίων. Ο τρίτος ήταν η κρατικοποίηση της ελληνικής παιδείας αφού οι αρμοδιότητες της ελληνικής συνέλευσης θα μεταφέρονταν στο κράτος. Επίσης οι άλλοι δύο άξονες αφορούσαν την προσπάθεια για απόσυρση εκείνων των συνταγματικών διατάξεων που συνέτειναν στον κοινοτικό διαχωρισμό και την ενοποίηση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης (Λοττίδης, 2009: 125-127).

Αναλυτικότερα, εάν οι προτάσεις αυτές γίνονταν δεκτές, αυτό αυτόματα θα οδηγούσε σε μεταβολή της συνταγματικής τάξεως. Θα παρέμενε όμως ο δικαιοδικός χαρακτήρας, και με βάση το γενικότερο πνεύμα των προτάσεων δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι αυτές αποσκοπούσαν και στην ανατροπή της δικαιοδικής δομής της Δημοκρατίας. Αν οι εν λόγω προτάσεις γίνονταν δεκτές τότε θα υπήρχαν ταυτόχρονες μεταβολές στο εύρος της δικαιοδικής μορφής διακυβέρνησης προς όφελος της λειτουργικότητας του κράτους και της ενοποίησης της πολιτειακής λειτουργίας.

Γενικόλογα, μέσω των προτάσεων του Μακαρίου ζητούνταν από την τουρκική κοινότητα η αποδοχή της τροποποίησης τόσο θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος, βάσει του άρ. 182 παρ. 1 σύμφωνα με το οποίο τα εν λόγω άρθρα δεν μπορούν να τροποποιηθούν με οποιονδήποτε τρόπο όσο και μη θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος, τα οποία, βάσει του άρ. 182 παρ. 3 μπορούν να τροποποιηθούν με χωριστή πλειοψηφία 2/3 των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων βουλευτών.

Παρατηρείται δε, εν γένει, ότι εννέα εκ των δεκατριών προτάσεων του Μακαρίου αναφέρονταν στην τροποποίηση θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος, ενώ αντίθετα, τέσσερις προτάσεις αναφέρονταν στην τροποποίηση μη θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος. Σε αυτό το σημείο επίσης, καθίσταται εύλογη η έγερση ζητήματος που συνδέεται με το συνταγματικό δικαίωμα περί της κατάθεσης των προτάσεων από τον Μακάριο.

5.4 Οι αντιδράσεις και οι διακοινοτικές ταραχές

Η Ελλάδα και η Αγγλία δεν αντέδρασαν στις προτάσεις Μακαρίου αλλά αντίθετα, η Τουρκία στις 6 Δεκεμβρίου 1963, και προτού η τουρκοκυπριακή κοινότητα εκδηλώσει οποιαδήποτε άποψη επί των προτάσεων, καταδίκασε τις προτάσεις, ενώ, στις 16 Δεκεμβρίου, η τουρκική κυβέρνηση απέρριψε τις προτάσεις και προειδοποίησε ότι δεν ήταν διατεθειμένη να δεχθεί αλλαγή της φιλοσοφίας που διείπε τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου. Ο Μακάριος αντιμετώπισε τις τουρκικές θέσεις ως επέμβαση στην κυριαρχία της Δημοκρατίας (Λάμπρου, 2008: 101-102).

Η οργάνωση «*Ακρίτας*», που είχε μυστικά δημιουργήσει η ελληνοκυπριακή κοινότητα με τη γνώση και τη συγκατάθεση του Μακαρίου, παρά το ότι είχε αμυντικούς σκοπούς ως αντίβαρο της τουρκοκυπριακής ΤΜΤ, είχε προετοιμαστεί από το καλοκαίρι του 1963 για να καταστείλει τις ενδεχόμενες τουρκοκυπριακές αντιδράσεις, εάν και όταν αυτές θα εκδηλώνονταν με την απόπειρα αναθεώρησης του Συντάγματος. Από την άλλη, οι Τουρκοκύπριοι, από τον Σεπτέμβριο του 1963 προετοίμαζαν το δικό τους σχέδιο αντιμετώπισης μιας ενδεχόμενης κατάστασης αναταραχής. Το σχέδιο προνοούσε ως προς την απομάκρυνση των Τουρκοκυπρίων από την Κυβέρνηση, την εγκαθίδρυση μιας ξεχωριστής Κυβέρνησης και Βουλής και την αναγνώριση τους ως κρατική οντότητα από την Τουρκία. (Κληρίδης, 1988: 217-237).

Την πρωτοβουλία του Μακαρίου ακολούθησαν τον Δεκέμβριο, πληροφορίες που έλαβε η Κυβέρνηση για ύποπτες κινήσεις των Τουρκοκυπρίων στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας και μετακίνηση μεγάλης ποσότητας οπλισμού. Οι δυνάμεις ασφαλείας κινητοποιήθηκαν άμεσα και γίνονταν πυκνές περιπολίες από την Αστυνομία, ενώ το Υπουργείο Εσωτερικών

εξέδωσε οδηγίες για έλεγχο όλων των οχημάτων που εξέρχονταν από τον τουρκικό τομέα. Στις 21 Δεκεμβρίου 1963, σε έλεγχο τουρκοκυπριακού οχήματος, δημιουργήθηκε αναταραχή και ξεκίνησε ανταλλαγή πυρών μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων. Από το επεισόδιο αυτό, βρέθηκαν νεκροί δύο Τουρκοκύπριοι και τραυματίστηκε ένας Ελληνοκύπριος αστυνομικός. Τις επόμενες μέρες, τα επεισόδια γενικεύθηκαν και, παρά τις εκκλήσεις των ηγετών των δύο κοινοτήτων, τα επεισόδια συνεχίστηκαν για αρκετές μέρες μέχρι την παρέμβαση των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας. Ακολούθως, υπό την απειλή της τουρκικής στρατιωτικής επέμβασης, υπογράφηκε εκεχειρία και οι Βρετανοί ανέλαβαν την φύλαξη της διαχωριστικής γραμμής που διαμόρφωσαν τα τετελεσμένα των ταραχών (Λάμπρου, 2008: 107-111).

Κεφάλαιο 6

Η κριτική της αποτυχίας εφαρμογής του Συντάγματος

Όπως είναι φανερό, το Σύνταγμα στην εφαρμογή του, συνάντησε πολλά εμπόδια χωρίς να λειτουργήσει ποτέ πλήρως σύμφωνα με τις διατάξεις του. Στα τρία περίπου χρόνια που εφαρμόστηκε το Σύνταγμα, στη βάση του δικοινοτικού χαρακτήρα που αυτό προέβλεπε, κάποια θεμελιώδη άρθρα δεν εφαρμόστηκαν. Συγκεκριμένα δεν εφαρμόστηκαν τα άρθρα που αφορούν τη Δημόσια Υπηρεσία, τον στρατό και τους χωριστούς δήμους. Το άλλο σοβαρό ζήτημα που προέκυψε, ήταν η αδυναμία επιβολής φορολογικών νόμων από τη Βουλή συνεπεία της κατάχρησης από τους Τουρκοκύπριους βουλευτές της πρόνοιας του Συντάγματος για χωριστές πλειοψηφίες (Παπαδημητρίου, 1997: 41).

Η αναλογία συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων στη Δημόσια Υπηρεσία δεν είχε μέχρι το 1963 εφαρμοστεί πλήρως, σύμφωνα με το άρθρο 123 Σ., αλλά είχε παρουσιαστεί αρκετά μεγάλη πρόοδος που προσέγγιζε τον στόχο του 30%. Το ποσοστό του 25% που παρουσιάζει την συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων, κατά μέσο όρο, σε όλες τις βαθμίδες του Δημοσίου δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητο, αν λάβει κανείς υπόψη ότι κατά την ανεξαρτησία το ποσοστό αυτό δεν υπερέβαινε το 18%. Από την άλλη, πρέπει να συνεκτιμηθεί το γεγονός ότι αυτή η πρόβλεψη του Συντάγματος ήταν ιδιαίτερα άδικη για τους Ελληνοκύπριους.

Πρακτικά δε, προέκυψαν σοβαρά προβλήματα στην εφαρμογή του συγκεκριμένου άρθρου λόγω του γεγονότος ότι, για την πλήρωση των κενών θέσεων πρόσληψης ή προαγωγής, δεν υπήρχαν πάντοτε κατάλληλα προσοντούχα άτομα από την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Απόλυτα συναφή ρόλο σε σχέση με το πρόβλημα της συμμετοχής των δύο κοινοτήτων στη Δημόσια Υπηρεσία καλούνταν, εξ ορισμού, να διαδραματίσει η Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας, της οποίας όμως τα μέλη, με βάση τη σύνθεση αλλά και τον τρόπο λήψεως των αποφάσεων, λειτουργούσε με γνώμονα τα εκάστοτε συμφέροντα των μελών της κοινότητας την οποία εκπροσωπούσαν και όχι το συμφέρον του κράτους και της κοινωνίας.

Τα αδιέξοδα πάντως που δημιουργούσαν οι αποφάσεις της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας, συχνά καλούνταν να αντιμετωπίσει το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, του οποίου οι αποφάσεις αν και ήταν ορθές και δικαιοκράτες βασιζόνταν στις συνταγματικές πρόνοιες, δεν αντιμετώπιζαν, εντούτοις, το πρόβλημα (Αιμιλιανίδης, 2006: 64-71).

Στο ζήτημα της δημιουργίας στρατού, υπήρξε πλήρες αδιέξοδο διότι, πρώτον, η συνταγματική διάταξη δεν ήταν σαφώς διατυπωμένη στο σχετικό άρθρο με αποτέλεσμα να δίνεται το δικαίωμα στις δύο κοινότητες να το ερμηνεύουν διαφορετικά. Η ελληνοκυπριακή πλευρά υποστήριζε ότι ο στρατός θα έπρεπε να είναι ενιαίος ενώ η τουρκοκυπριακή ζητούσε να είναι χωριστός, με κοινό επιτελείο μόνο στο ανώτατο επίπεδο διοίκησης. Αυτές οι θέσεις αντικατόπτριζαν τις ανησυχίες των κοινοτήτων λόγω της καχυποψίας και της έλλειψης εμπιστοσύνης που είχαν μεταξύ τους.

Οι Τουρκοκύπριοι ήθελαν ξεχωριστό στρατό για να μπορούν να αντιμετωπίσουν ενδεχόμενη επιθετική ενέργεια της πλειοψηφίας ενώ, οι Ελληνοκύπριοι δεν ήταν έτοιμοι να δεχθούν ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η πλειοψηφία υποστήριζε στη Βουλή ότι δαπανούνταν υπέρογκα ποσά για την άμυνα σε σχέση με τις δυνατότητες του κράτους και προσπαθούσε με κάθε τρόπο να

παρεμποδίζει την λειτουργία του, δεσμεύοντας τα κονδύλια που αφορούσαν την άμυνα. Όταν οι Τουρκοκύπριοι έθεταν το ζήτημα της άρνησης των Ελληνοκυπρίων να συνεργαστούν στη Βουλή για την αποδέσμευση των κονδυλίων, οι Ελληνοκύπριοι επικαλούνταν το veto που άσκησε ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος στην απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για την σύσταση ενός ενιαίου στρατού.

Στο ζήτημα της φορολογίας που ενδιέφερε περισσότερο την ελληνοκυπριακή κοινότητα, ανελήφθηκε μια προσπάθεια από τον Πρόεδρο Μακάριο η οποία αποσκοπούσε στην άρση της εξάσκησης του δικαιώματος εκ μέρους των Τουρκοκυπρίων για χωριστές πλειοψηφίες. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα, για να πετύχει τον στόχο της δημιουργίας χωριστών δήμων καταχράζονταν το συγκεκριμένο συνταγματικό δικαίωμα, το οποίο της δόθηκε, όχι για να παρεμποδίζει την οικονομική και φορολογική πολιτική του κράτους που ήταν υψίστης σημασίας για την ομαλή του λειτουργία της Δημοκρατίας, αλλά για να αποτρέπει την επιβολή άδικων και ετεροβαρών φορολογιών εις βάρος της συγκεκριμένης κοινότητας.

Οι συνομιλίες που ακολούθησαν είχαν φέρει τις δύο κοινότητες σε ακτίνα συμφωνίας. Μετά από πρόταση των Ελληνοκυπρίων, που προνοούσε για την κάλυψη ολόκληρου του προϋπολογισμού των Κοινοτικών Συνελεύσεων, εις αντάλλαγμα της μη χρήσης του δικαιώματος των χωριστών πλειοψηφιών, η εν λόγω δεν κατευοδώθηκε. Το αδιέξοδο στις συζητήσεις προήλθε, όχι λόγω της ουσιαστικής διαφοράς στο θέμα, αλλά, λόγω της επιμονής και των δύο πλευρών στην, εν γένει, διαφορετική φιλοσοφία με την οποία αντιμετώπιζαν την κατάσταση. Η επιμονή όμως, της ελληνοκυπριακής κοινότητας, για τροποποίηση των σχετικών συνταγματικών διατάξεων ίσως να ήταν λανθασμένη εφόσον η ίδια γνώριζε τα τρωτά σημεία της άλλης πλευράς, και νοουμένου ότι, το πρόβλημα θα μπορούσε να επιλυθεί με την μέθοδο της υπογραφής κάποιων εγγράφων που θα έκαναν τη συμφωνία δεσμευτική.

Ένα ακόμα άρθρο του Συντάγματος που δεν εφαρμόστηκε ποτέ ήταν αυτό που αφορούσε τους χωριστούς δήμους. Είναι γεγονός ότι, η τουρκοκυπριακή κοινότητα, προέβαλε αυτό το θέμα με διάφορους τρόπους, ενίοτε με την χρήση βίας και δολίων μεθόδων προτού καν ανεξαρτητοποιηθεί η Κύπρος. Στα πλαίσια των χωριστικών τάσεων που επικράτησαν ανάμεσα στην ηγεσία της τουρκοκυπριακής κοινότητας δημιουργήθηκε, πιθανώς όχι λανθασμένα, η εντύπωση στην ελληνοκυπριακή κοινότητα ότι, η επιμονή από τους Τουρκοκύπριους, πάνω στο εν λόγω ζήτημα, είχε βαθύτερα αίτια που είχαν σχέση με τις ευρύτερες διχοτομικές βλέψεις τους.

Ο Μακάριος, δεν εκτίμησε σωστά τόσο τη σημασία όσο και την ιδιομορφία του ζητήματος εξ αρχής, με αποτέλεσμα, όταν ετέθη το θέμα περί γεωγραφικού διαχωρισμού των πέντε μεγάλων δήμων, να αδυνατεί να λύσει πρακτικά το πρόβλημα. Πράγματι, ο γεωγραφικός διαχωρισμός ήταν σχεδόν αδύνατος και ταυτόχρονα θα δημιουργούσε τεράστιες δαπάνες και επομένως βαρύτερους φόρους στους πολίτες. Το κυριότερο θα ήταν μια εξέλιξη ιδιαίτερα δυσμενής για την ελληνοκυπριακή κοινότητα που έβλεπε ότι η ενοποίηση του κράτους και των θεσμών θα απομακρυνόταν ακόμα περισσότερο.

Για την τουρκοκυπριακή κοινότητα το θέμα των δήμων αποτελούσε κορυφαία προτεραιότητα διότι, παρά τα υπερπρονόμια που της δόθηκαν από το Σύνταγμα, το συγκεκριμένο ζήτημα ήταν αυτό που θα αναβάθμιζε και, συγχρόνως θα διατηρούσε, την υπόσταση της τουρκοκυπριακής κοινότητας, ως μιας ξεχωριστής οντότητας στη Δημοκρατία.

Κεφάλαιο 7

Επίλογος

Σε κάθε περίπτωση, το Σύνταγμα ήταν προϊόν μιας τεχνητά δημιουργηθείσας ανώμαλης κατάστασης, η οποία πάντως, είχε προκαλέσει μια σοβαρή δικαιοδική βία που έβλαψε καίρια τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Το γεγονός αυτό μετέτρεψε το Σύνταγμα σε ένα πολύ μεγάλο εμπόδιο συμβίωσης αφού ο αναλλοίωτος χαρακτήρας του, σε συνάρτηση με το ότι η καθεμιά κοινότητα είχε διαφορετικούς στόχους, συνέβαλε καθοριστικά στην μη οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Κληρίδης, 1988: 124).

Οπωσδήποτε, πριν από κάθε προσπάθεια επεξήγησης του συνταγματικού αδιεξόδου που προέκυψε το 1963, παράγωγο της αδυναμίας εφαρμογής του Συντάγματος, είναι αναγκαίο να λαμβάνεται υπόψη ότι, οι συμφωνίες στις οποίες βασίστηκε το Σύνταγμα, ουσιαστικά υπεβλήθησαν πάνω στον κυπριακό λαό από τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας (Polyviou, 2013: 6-7).

Από την αρχή λειτουργίας του Συντάγματος, διαπιστώθηκε η διαφορετική προσέγγιση των δύο κοινοτήτων, σε σχέση με το πώς αντιμετώπιζαν τις συμφωνίες και την ήδη δημιουργηθείσα κατάσταση πραγμάτων. Οι μεν Ελληνοκύπριοι, έβλεπαν τις συμφωνίες ως ένα μεταβατικό στάδιο, αφού οι αρχικές τους επιδιώξεις μέσα από τις συμφωνίες δεν ευοδώθηκαν και είχαν απώτερο στόχο την αναθεώρηση συνταγματικών προνοιών για τις οποίες πίστευαν ότι με άδικο τρόπο τους επιβλήθηκαν. Οι δε Τουρκοκύπριοι,

αντιλαμβάνονταν τις συμφωνίες ως μια ρύθμιση η οποία τους προστάτευε από πιθανή επιβολή της πλειοψηφίας και ως τέτοια, ήθελαν να την διατηρήσουν, επιδεικνύοντας αυστηρή προσήλωση τόσο στο πνεύμα όσο και στο γράμμα του Συντάγματος.

Πέραν του αναμφισβήτητου γεγονότος ότι το Σύνταγμα είχε πολλά αρνητικά σημεία, που δημιουργούσαν δυσκολίες στην εφαρμογή του, υπήρχαν και άλλες παράμετροι που επηρέασαν αρνητικά την πορεία του. Πρώτον, διότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου δεν ήταν ιδιαίτερα προσφιλείς ανάμεσα στην πλειοψηφία της ελληνοκυπριακής κοινότητας λόγω του ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν συμμετείχαν στη διαμόρφωση των συμφωνιών. Κατά δεύτερο, δικαιολογημένα ένιωθαν ότι κάποιες βασικές πρόνοιες, θεμελιώναν διακρίσεις σε βάρος τους λόγω των υπερβολικών δικαιωμάτων που δόθηκαν στην τουρκοκυπριακή κοινότητα (Ηρακλείδης, 2002: 87-88).

Ένας άλλος σοβαρός λόγος ήταν η δυσπιστία που υπόβοσκε μεταξύ των δύο κοινοτήτων για τις πραγματικές προθέσεις που είχε η καθεμιά. Οι Τουρκοκύπριοι, ως μειονότητα, φοβούνταν την αντίδραση των Ελληνοκυπρίων που πήγαζε από την επιθυμία τους για ένωση. Στην αντίπερα πλευρά, οι Ελληνοκύπριοι, πίστευαν ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν είχαν εγκαταλείψει τον στόχο της διχοτόμησης. Αυτή η δυσπιστία, ενισχυόταν από τις προπαρασκευαστικές προετοιμασίες που έκαναν και οι δύο κοινότητες τόσο σε αμυντικό όσο και σε εξοπλιστικό επίπεδο (Κληρίδης, 1988: 211).

Όσον αφορά τα 13 σημεία του Μακαρίου, η ελληνοκυπριακή κοινότητα, παρά το γεγονός ότι χαρακτήρισε το σχέδιο αναθεώρησης ως μια πρόταση προς συζήτηση, εντούτοις χαρακτήρισε την κίνηση του Μακαρίου ως μία μονομερή ενέργεια τροποποίησης του Συντάγματος. Η ελληνοκυπριακή κοινότητα, ενεργώντας βεβιασμένα και χωρίς σχέδιο, βρέθηκε εκτεθειμένη

στη διεθνή κοινότητα και, χωρίς να συνυπολογίσει τους κινδύνους που η Κύπρος διέτρεχε από την Τουρκία (Πολυβίου, 2009: 81-83).

Όπως διαφάνηκε, η ελληνοκυπριακή διπλωματία δεν είχε κατανοήσει τις γεωπολιτικές ισορροπίες που εξασφαλιζόνταν μέσω των συμφωνιών της Ζυρίχης-Λονδίνου, οι οποίες συνίσταντο στην ύπαρξη ενός κράτους υπό την επιρροή των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, μέσω των εγγυητριών δυνάμεων, και ότι η οποιαδήποτε προσπάθεια διατάραξης αυτού του σκηνικού θα έβρισκε περισσότερους αντιπάλους παρά σύμμαχους (Δρουσιώτης, 2005: 83).

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, θα μπορούσε να λεχθεί ότι, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, δημιουργήθηκε μέσα από ιστορικούς και πολιτικούς συμβιβασμούς. Ακολούθως, έγινε προσπάθεια αυτό να επιβληθεί στους Κύπριους οι οποίοι όταν κλήθηκαν να το εφαρμόσουν ήταν υποχρεωμένοι, λόγω της φιλοσοφίας του Συντάγματος να βρίσκονται σε μια διαρκή αντιπαράθεση. Η παραμικρή όμως απόκλιση από τις αυστηρές του πρόνοιες θα συνιστούσε πηγή συγκρούσεων. Τα συνεχή αδιέξοδα στα οποία οδηγούσε το Σύνταγμα σε σχέση με τα συγκρουόμενα συμφέροντα από τη μια πλευρά, και από την άλλη, το γενικότερο πλαίσιο καχυποψίας μέσα στο οποίο προσπάθησαν οι δύο κοινότητες να συνεργαστούν, δεν έδιναν καμία ελπίδα επιβίωσης του Συντάγματος, δεδομένων των λεπτών ισορροπιών πάνω στις οποίες αυτό κινούνταν (Αιμιλιανίδης, 2006: παρ. 2).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΑΥΤΟΤΕΛΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΡΘΡΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αδαμίδης, Μ. Κ., (2004) *Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Κύπρου*. Λευκωσία: Εκδόσεις Επιφανίου.

Αθανασιάδης, Σ. Α., (1998) *Φάκελος Τ.Μ.Τ.* Λευκωσία: Τυπογραφία Βιολάρη Λτδ.

Αιμιλιανίδης, Κ. Α., (2003) *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων (1960-1963)*. Λευκωσία: Εκδόσεις Επιφανίου.

Αιμιλιανίδης, Κ. Α., (2006) *Η υπέρβαση του Κυπριακού Συντάγματος*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βασιλακάκης, Ε., Παπασάββας, Σ., (2002) *Στοιχεία Κυπριακού Δικαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βενιζέλος, Ε., (2000) *Το Κυπριακό ζήτημα, η κυπριακή συνταγματική τάξη και η προοπτική ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Δίγκλης, Π. Μ., (2006) *Πικρές αλήθειες: Κυπριακό 1878-2004 (Β' Έκδοση)*. Αθήνα: Ε. Τζανακάκης & ΣΙΑ Ε.Ε.

Δρουσιώτης, Μ., (2005). *Η πρώτη διχοτόμηση, Κύπρος 1963-1964*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αλφάδι.

Ηρακλείδης, Α., (2002) *Το Κυπριακό: Σύγκρουση και επίλυση*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Κίνηση για Ελευθερία και Δικαιοσύνη στην Κύπρο, (2009) *Αιματηρή αλήθεια*. Λευκωσία: Εκδόσεις Κίνηση για Ελευθερία και Δικαιοσύνη στην Κύπρο.

Κληρίδης, Γ, (1988) *Η κατάθεση μου (Τόμος Ι)*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αλήθεια.

Λάμπρου, Κ. Γ., (2008) *Ιστορία του Κυπριακού: Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008*. (2^η έκδοση). Λευκωσία: Εκδόσεις Πάργα.

- Λοττίδης, Θ. Χ., (2009) *Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, η πολυπλοκότητα του και η ανεπιτυχής προσπάθεια αναθεώρησης του το 1963*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Markides, D., (2009) *Κύπρος: 1957-1963* Αθήνα: Εκδόσεις Μεσόγειος.
- Νικολάου, Η., (2000) *Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της κατανομής των αρμοδιοτήτων των οργάνων του κράτους στην Κύπρο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παπαδημητρίου, Γ., (1997) *Το συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας: συλλογή άρθρων*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παπαδημητρίου, Γ., (2007) *Συνταγματικές Μελέτες (1975-2005) Τόμος II, Ευρωπαϊκή ενοποίηση- Συνταγματοποίηση της Ε.Ε.- Το κυπριακό πρόβλημα- Περιβαλλοντικό Σύνταγμα*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παπαπολυβίου, Π., (2010) *1960-2010, Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (Τόμος 1), 1960-1969, Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης*. Λευκωσία: «Ο Φιλελεύθερος», Εκδόσεις Βιβλιοθήκης.
- Πικής, Γ. Μ., (2003) *Βασικές πτυχές Κυπριακού Δικαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Πολυβίου, Γ. Π., (2009) *Μακάριος: Τα τρία λάθη*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Τζερμιιάς, Ν. Π., (2001) *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας: Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Libro.
- Τζιβάρας, Π. Ι., (2010) *Συγκριτική επισκόπηση ελληνικού και κυπριακού συνταγματικού δικαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Χατζηαντωνίου, Κ., (2007) *Κύπρος 1954-1974: Από το έπος στην τραγωδία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ιωλκός.
- Χριστοδουλίδης, Ν., (2009) *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Hatzimihail, E. N., (2013) *Cyprus as a Mixed Legal System*, Journal of Civil Law Studies, Volume 6 (3).

Polyviou, G. P., (2013) *Cyprus on the Edge: A Study in Constitutional Survival*. Λευκωσία : Cassoulides Masterprints.

Soulioti, S., (2006) *Fettered Independence: Cyprus 1878-1964, Volume I: The Narrative*. Εκδόσεις : University of Minnesota, Minneapolis.

Tornaritis, G. C., (1977) *Cyprus and its' Constitutional and other Legal Problems*. Λευκωσία.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αιμιλιανίδης, Κ. Α., (2006) *Η Υπέρβαση του Κυπριακού Συντάγματος*. <https://www.academia.edu/4052801/> Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2015.

Αιμιλιανίδης, Κ. Α., (2013) *Το διεθνές σύστημα και το κυπριακό Σύνταγμα*. <https://www.academia.edu/4754800-> Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2015.

Γιάγκου, Α., (2015) *Οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, Εφημ. Καθημερινή (15.3.2015)* <https://www.academia.edu/11633512/>

Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2015.

Cyprus Act 1960 http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1960/52/pdfs/ukpga_19600052_en.pdf

Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2015.